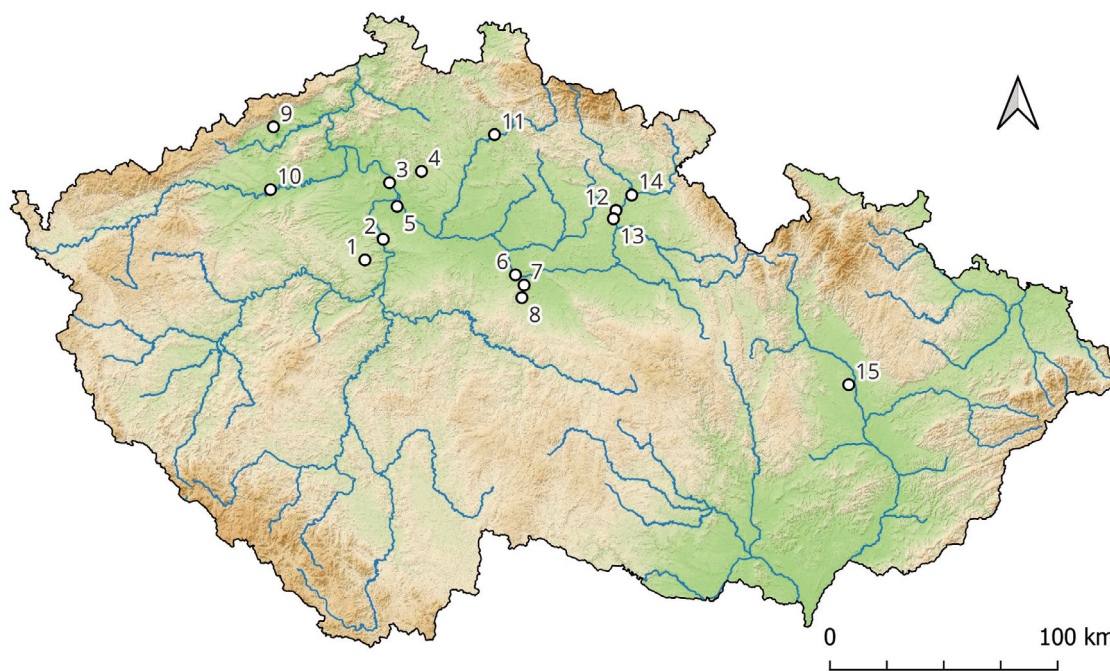

O neolitických domech s vyšší přidanou hodnotou z území Čech a Moravy

Milan Lička

1. Úvod

Z domů kultury s lineární keramikou (LnK) a kultury s vypíchanou keramikou (VpK), tj. kulturního okruhu tzv. páskových kultur, se zachovaly prakticky jen jejich půdorysy, a to prostřednictvím negativních otisků po jejich dřevěné konstrukci ze svislých kůlů. Z jejich popisu a vyhodnocení a s využitím objektů a nálezů, které mohou s nimi souviset, a případně informací z oblasti etnografie (např. *Coudart 1998*), experimentální archeologie a dalších, pro archeologii podpůrných disciplín, tak vznikají představy o původní podobě domů (např. o výšce stěn, tvaru a sklonu střechy, o existenci vnitřní dělicí stěny, alkovny, patra s půdním prostorem, vchodu), o jejich bližší funkci a funkci jejich jednotlivých částí (viz uvažovaný prostor pro uskladnění zásob, ke spaní, k přípravě a ke konzumaci jídla a zároveň k vyhřívání a osvětlování daného prostoru, k provádění pracovní-výrobní nebo sakrální činnosti a snad krátkodobě k ustájení menších domácích zvířat) a v obecnější rovině o jejich významu ve struktuře tehdejší společnosti. Představují základní socioekonomickou jednotku zemědělského neolitu (bližší informace o tomto tématu, které se zároveň vztahují k našemu území a k obsahu následujícího textu, jsou uvedeny např. in *Soudský 1966; Soudský 1969; Pleinerová 1984; Modderman 1986; Kazdová et al. 1999; Pavlů 2000; Pavlů 2011; Brestovanský 2010; Podborský 2011; Burgert 2015; Burgert 2019; Končelová – Květina 2015; Lička 2019a; Lička 2019b; Beneš et al. 2019; Stäuble 2020; Stolz 2021; Schindlerová et al. 2024; Brestovanský – Lička 2026 v přípravě*).

Obr. 1. Lokalizace v textu citovaných hlavních neolitických nalezišť na mapě České republiky. 1 – Hostivice-Palouky, okr. Praha-západ; 2 – Roztoky, okr. Praha-západ; 3 – Dolní Beřkovice, okr. Mělník; 4 – Mšeno, okr. Mělník; 5 – Obříství, okr. Mělník; 6 – Kolín; 7 – Libenice, okr. Kolín; 8 – Bylany, okr. Kutná Hora; 9 – Hrdlovka, okr. Teplice; 10 – Postoloprty, okr. Louny; 11 – Příšovice, okr. Liberec; 12 – Lochenice, okr. Hradec Králové; 13 – Pločtí nad Labem, okr. Hradec Králové; 14 – Jaroměř, okr. Náchod; 15 – Olomouc-Slavonín.

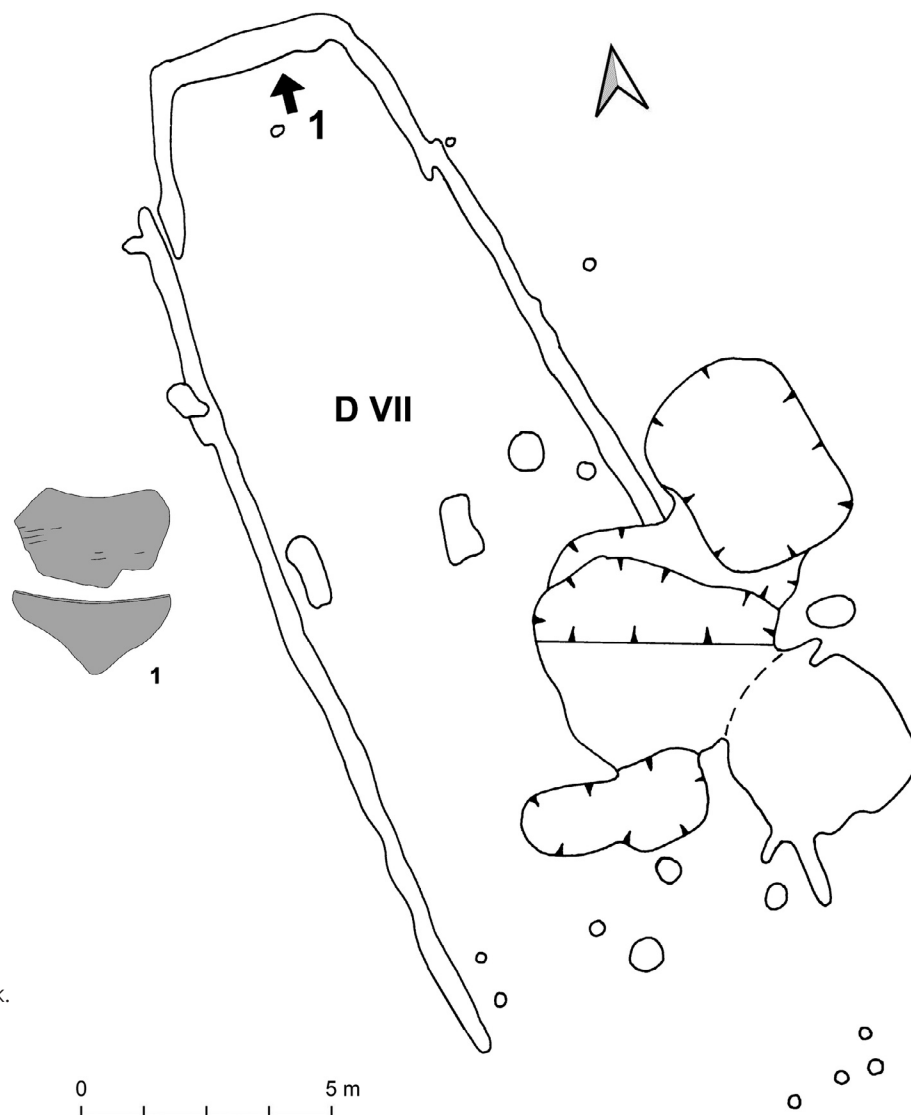
V tomto příspěvku se hlavní pozornost soustřeďuje na velmi úzký segment výše naznačené problematiky, konkrétně na stavební půdorysy, které jsou doprovázeny specifickými formálními znaky a (nebo) artefakty a objekty, jež podle určitých měřítek domům dodávají vyšší přidanou hodnotu, jak tento stav lze pracovně označit (*obr. 1*). Pokud je to možné, východiskem k úvahám je nám nálezová situace na sídlišti kultury s vypíchanou keramikou ve Mšeně, okr. Mělník. Postupujeme přitom od nálezů v kúlových jamkách k objektům a ke složitějším stavebním strukturám. Z půdorysů využíváme ty, které se zachovaly v dostatečné míře, jsou využitelné pro náš deklarovaný záměr a pocházejí z území Čech a Moravy.

2. Nálezy z kúlových jamek a základových žlabů domů

Nálezy z kúlových jamek a základových žlabů domů můžeme rozdělit podle druhu, velikosti a počtu do tří jen hrubě definovatelných kategorií. Z námi studovaných materiálů se dá odhadnout, že ojedinělé malé artefakty, ať celé nebo zlomkovité, mají v tomto směru nejnižší výpovědní hodnotu (**kategorie I**), a proto s nimi v dalších úvahách nepočítáme. Na rozdíl od větších artefaktů stejného charakteru (**kategorie II**), které jsou obvykle nadány vyšší výpovědní hodnotou. A pokud se na jednom místě vyskytnou nejméně dva artefakty, nebo i jeden, ale velkých rozměrů (**kategorie III**), pak je na místě uvažovat o jejich záměrném uložení do příslušného objektu. Přitom ke konečnému posouzení, zda určité předměty byly nebo nebyly do zmíněných objektů uloženy záměrně, je třeba vzít v úvahu konkrétní nálezové okolnosti (viz např. *Veňcl 2001*, 607–608). Na sídlišti kultury s vypíchanou keramikou ve Mšeně jsou zastoupeny všechny tři výše uvedené kategorie nálezů (*Lička 2019b*, 118–133).

Ukázalo se, že v rámci **I. kategorie nálezů** bývá využívána k bližší interpretaci nejčastěji **mazanice**. Na sídlišti ve Mšeně se však našly jen velmi malé, nepočetné a pro bližší určení nepoužitelné zlomky, na rozdíl od situace na některých jiných sídlištech. Mazanice je na nich někdy spojována s požárem a následnou destrukcí hlinito-dřevěných staveb obecně (nověji s příklady např. in *Clafsen – Schmid 2016*, 71 ad.), přičemž v některých případech se dá odhadnout, zda pochází ze stěny domu nebo ze dna pece (*Modderman 1970*, 110; *Lüning 1981*, 142; *Lüning 1988*, 796 ad; *von Brandt 1988*, 72 ad; *Lička – Mach 2011*, 74–77; *Lička – Mach 2013*). Např. z výskytu mazanice v kúlových jamkách základového žlabu domu č. 1111 kultury s lineární keramikou z Bylan u Kutné Hory, s přihlédnutím k teoretickým předpokladům založeným na skutečném nebo zdánlivém výskytu pecí v jiných domech, byla vyvozena existence tří pecních zařízení (*Soudský 1966*, 34–37, *obr. 8*). Obdobně byly interpretovány zlomky vypálené hlíny v kúlových jamkách domů LnK např. na lokalitě ve Schmölln (Lkr. Altenburger Land) (*Neubeck 2018/2019*, 17, 19, *Abb. 15*; zde s další bibliografickými odkazy na stejné téma) a v Königshoven 13 (zde konkrétně na základě blíže definovaných úlomků z vypálené hlíny bez příměsí – *Clafsen 2011*, 78, 79, *Abb. 68*).

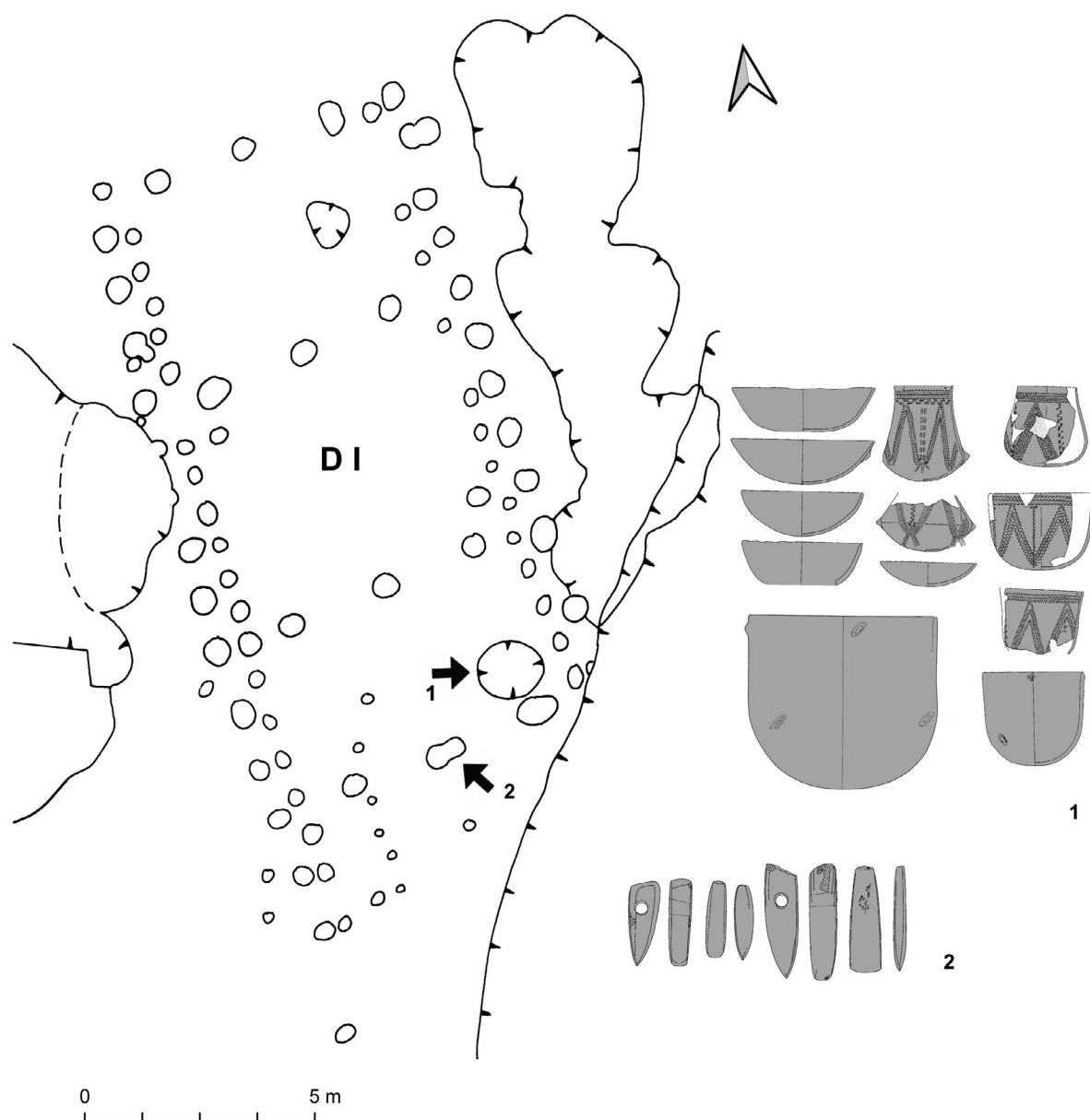
V rámci **II. nebo III. kategorie nálezů** se v kúlových jamkách a základových žlabech vzácně našly i jiné nálezy, především **makrolitické artefakty**. Např. velký stacionární spodní díl mlýnku (pokud nejde o polisoár), který pochází ze severního úseku základového žlabu domu č. VII kultury s vypíchanou keramikou ze Mšena, okr. Mělník (*obr. 2:1*), mohl být už jen kvůli své velikosti uložen do země záměrně, a to buď jako tzv. základová oběť, nebo jako součást podpory severního čela původní stavby (*Lička 2019b*, 132, *obr. 51:5*; *Lička 2021*, 343), třebaže i jiný výklad je možný. Jiný příklad, těžký spodní kámen mlýnku, jenž se našel ve středové kúlové jamce domu č. I na sídlišti v Güsten, Salzlandkreis, mohl být buď součástí stacionárního mlecího zařízení výše uvedeného domu, anebo sloužil k fixaci původního kúlu (*Peters – Friederich 2019*, 79, *Abb. 3*; jako možné použití kamenů pro utěsnění kúlu byly v našem neolitu zjištěny zcela výjimečně, jmenovitě v rámci půdorysu domu č. A na lokalitě Praha-Zličín, Strojírenská ulice – *Schindlerová 2025*, 38–39, *obr. 23*). Na jiné lokalitě, na sídlišti rössenské kultury v Deiringsen/Ruploh, Kreis Soest, je depotu mlecích kamenů, který se našel v kúlové jámě základového žlabu domu č. I, přisuzován význam stavební oběti (*Günther 1976*, 16–17, 60, 62, *Abb. 9*, *Taf. 17*, 18: 5). A konečně je to kumulace 35 kamenných mlýnků a jejich zlomků VpK (vedle nepočetných zlomků keramiky a zvířecích kostí) z Hrdlovky, okr. Teplice, která pochází z malé mělké jámy a která se překrývá se s podélnou stěnou dlouhého domu č. 8; podle autora výzkumu mohla být uložena do země nejspíše během stavby domu, snad jako tzv. stavební oběť (*Beneš et al. 2015*, 174–175), nebo podle jiného hodnotitele mohla případně

Obr. 2. Mšeno, okr. Mělník.
Dům č VII. 1 – spodní díl
mlýnku/stacionární brus
(Lička 2022, obr. 16, upra-
veno).

sloužit k fixaci v tomto místě se nacházejícího kůlu (Bláhová-Sklenářová 2012, 23). Jako obzvláště výmluvný se na nalezišti VpK ve Mšeně jeví depot broušené kamenné industrie č. 1 (obr. 3:2), a to jak sám o sobě, neboť sestává ze čtyř rozdílných nástrojů předurčených k různé pracovní činnosti, tak kvůli náleзовému kontextu. Našel se totiž ve dvojjamce č. 52 a v její těsné blízkosti, situované v jižní příčné stěně domu č. I, tj. na silně exponovaném místě (Lička 1981, 607 ad.; Lička 2019b, obr. 5; Lička – Šreinová 2021, Fig. 4; Lička – Šreinová 2022, obr. 54, 55, tab. XV). Může jít o tzv. základovou oběť, anebo jen dobře ukrytý a již nikdy nevyzvednutý základní soubor neolitických pracovních nástrojů. Stejně pozoruhodná je i analogie k němu, tj. depot tvořený čtyřmi broušenými nástroji (obr. 4:1), z nichž ale jeden odpovídá polotovaru, který pochází z jedné vnitřní kůlové jamky domu VpK z lokality Stary Zamek (Dolní Slezsko, Romanow 1977, 34–38, ryc. 9, Lička 2019b, 159–167, obr. 64, 65, 70). I tomuto souboru je přisuzována funkce tzv. stavební oběti.

Znaky tzv. základové oběti vykazují i jiné soubory nálezů, např. objekt č. 20 (obsahoval části lebky vepře, kosti dalších zvířat a jiné artefakty, obr. 5:1), situovaný v základovém žlabu východní stěny domu č. 15 z pozdně lengyelského období na sídlišti v Postoloprtech, okr. Louny (Soudský 1969, Fig. 14; 19:1–3,6). Podobný nebo stejný význam by měla vykazovat kostra mladého jelena, zjištěná v základovém žlabu domu rössenské kultury z bavorského Unterbubach, Ldkr. Dingolfing (Rech 1995, 20–22, Abb. 1), dvě ženské kostry objevené v základovém žlabu domu železovské skupiny ve slovenských Jalšovcích (Bátora 1999, 12, obr. 2), dětská kostra (hrob č. 2) z výplně základového žlabu domu lengyelské kultury

Obr. 3. Mšeno, okr. Mělník. Dům č. I. 1 – keramické nádoby z objektu č. 9/sklípku (Lička 2016, tab. XIII:6:6–13, XIV–XVIII:1–5, upraveno); 2 – depot broušené kamenné industrie č. 1 (Lička 2022, obr. 54, 55, tab. XV, upraveno).

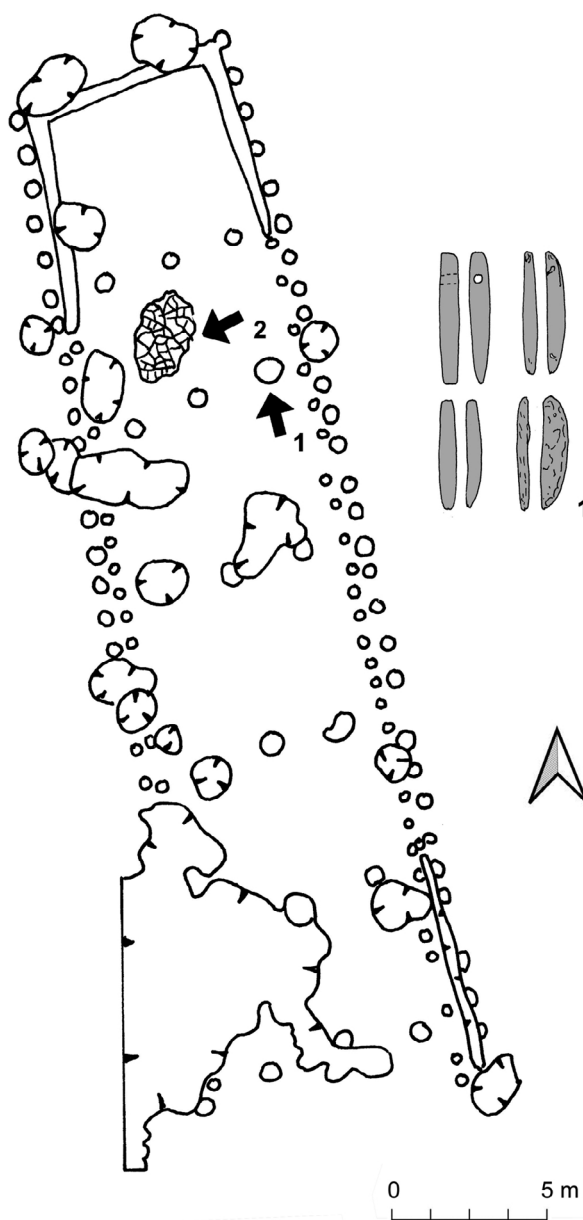
z maďarského sídliště Veszprém, Felszabadulás út (Raczky 1974, 210, Fig. 3, 6) a části lidské kostry a kozy zjištěné v kúlových jamkách z pravděpodobného domu železovské skupiny ze sídliště Káloz, Kom. Fejér (Makkay 1986, 170–172, Abb. 2). Jiné nálezy, např. kostry, které byly uloženy v doprovodných jamkách (např. Brunn am Gebirge – Niklová 2014, 237, Lenneis et al. 1995, 21; Franzhausen – Hahnel 1993, 107–128) nebo nad základovým žlabem (Brześć Kujawski – Jażdżewski 1938, 16, Tab. II, XI: 1–2), představují jiné kategorie nálezů, které mohou, ale nemusí nutně souviset s blízkými stavbami. Na druhé straně za stavební oběť je možné považovat keramický model střechy domu, který pochází z kúlové jamky jednoho domu kulturní skupiny Brodzany–Nitra na lokalitě Branč, okr. Nitra (Vladár – Lichardus 1968, 273–274, Abb. 74–75), navíc v tomto případě konotace modelu střechy a půdorysu domu dodává celé záležitosti výjimečný význam.

3. Potenciální zařízení a jiné struktury uvnitř domů

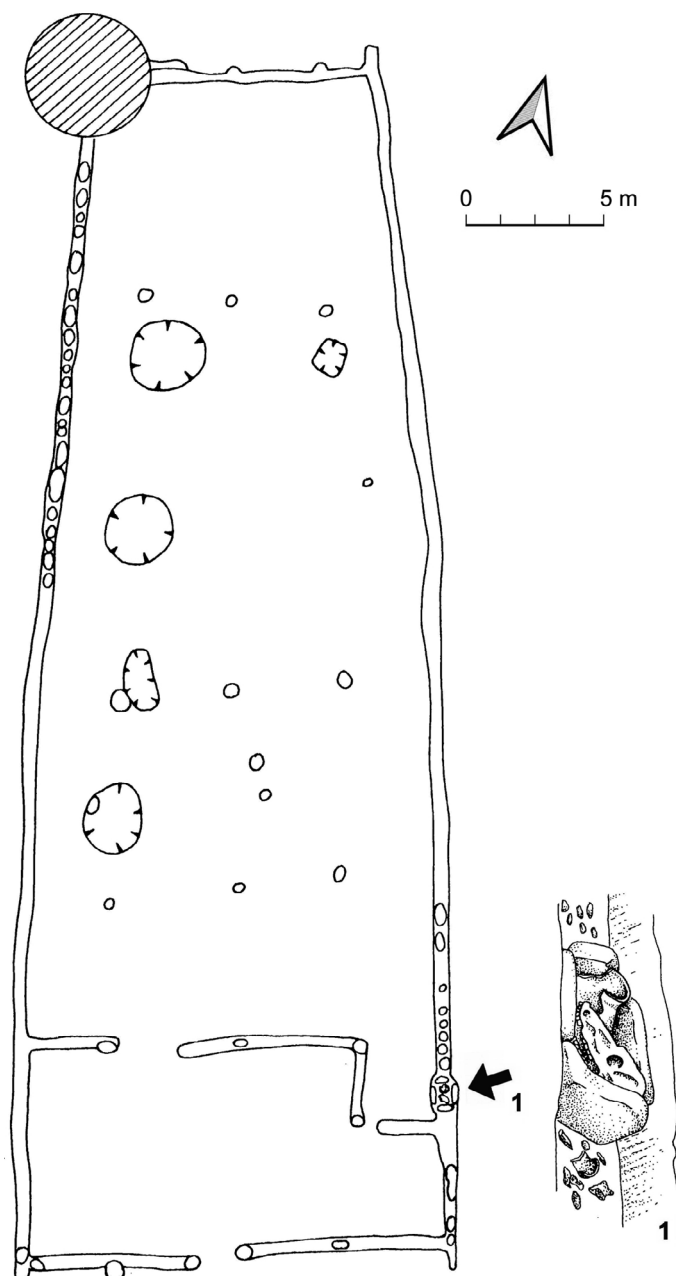
3.1. Sklípky a zásobní jámy

Sklípky se archeologicky projevují jako menší sídlištní jámy, kruhového, případně jiného tvaru, které mají obvykle ploché dno, jsou spíše mělké a nacházejí se uvnitř domů. Ve šťastných případech mohou obsahovat původní mobiliář, který je specifickým způsobem spojuje s domem (např. celé nádoby nebo jejich velké části) a který se odlišuje od běžného sídlištního odpadu (např. *Pavů 2000*, 219). Tvarem i funkcí se podobají zásobním jamám, někdy jsou vzájemně zaměnitelné, bývají ale hlubší a v řezu mají často specifický tvar (*Šumberová 1996*, 67 ad.). Vyskytují se jen vzácně.

Ve Mšeně (okr. Mělník) tzv. sklípky reprezentuje menší kruhová jáma s takřka plochým dnem, která se nachází v jižním dílu domu č. I (*obr. 3:1; Lička 2016*, 66, 68, 81, 82, *obr. 42:9*, *tab. XIV, XV, XVI, XVII:1–5*). Obsahovala z hrubé keramiky kompletní velkou zásobnici ve střepech a část menší zásobnice a z jemné keramiky několik celých nádob nebo jejich částí (vedle několika zlomků, které odpovídají běžnému sídlištnímu odpadu), což dohromady z hlediska typů odpovídá základním keramickým tvarům mladší fáze staršího stupně kultury s vypíchanou keramikou. Analogický objekt ke sklípku ze Mšena pochází z Olomouce-Slavonína. Jedná se o menší kruhovou jámu stejného stáří i kulturního určení, situovanou v jižní části půdorysu domu č. B/96. Obsahovala převážnou část zásobní nádoby ve zlomcích, vedle vesměs zlomků charakteru sídlištního odpadu (*obr. 6:1; Kazdová – Peška – Matejciucová 1999*, 18, 33, 36, 74, *obr. 5, 17, 21*; kresba zásobní nádoby v původní publikaci vycházela z nepřesně rekonstruované a sádrou doplněné nádoby – *Kazdová – Peška – Matejciucová 1999*, *obr. 71:4*). Je zároveň zajímavé, že na stejné lokalitě také některé domy jordanovské kultury měly uvnitř rovněž zásobní jámy, které mohly být součástí jejich interiérů (*Kalábek – Kalábková 2020*, 116, *obr. 11*). Ke stejným druhům objektů tvarem a polohou uvnitř domů inklinují kruhové jámy č. 116, 117 a 470 (dům č. 7), č. 882 (dům č. 11) a č. 970 (dům č. 14), pocházející ze sídliště VpK z Příšovic, okr. Liberec (*Brestovanský – Lička 2026 v přípravě*). Další „sklípky“ z našeho území, tentokrát netypického tvaru, bývají spojovány s vnitřkem domu č. 96 kultury s LnK z Bylan u Kutné Hory (objekt č. 143), 306 (objekt č. 305) a 679 (objekty č. 783 a 825) (*Zápotocká 1989*, 189; *Pavů 2000*, 219). Do stejného okruhu objektů snad bude možné zařadit i jámu z vnitřku půdorysu domu č. 2 kultury s vypíchanou keramikou (SOB I až počátku SOB II) ze sídliště u obce Ergolding, poloha Spitzlberg, Lkr. Landshut, třebaže její objevitel ji předběžně považuje za jámovou pec (*Richter 2013*, 16–17; *Richter 2025*, 45–50); podle našeho názoru její zvrstvená výplň s velkým objemem stavební mazanice takovou interpretaci stěží dovoluje. A konečně, funkci sklípků

Obr. 4. Stary Zamek (Dolní Slezsko). Dům č. 1. 1 – depot broušené kamenné industrie; 2 – mazanicová deska (*Romanow 2019*, ryc. 9, 21; *Lička 2019b*, *obr. 64, 70*, upraveno).

Obr. 5. Postoloprty, okr. Louny. Dům č. 15. 1 – soubor nálezů (základová oběť) (Soudský 1969, Fig. 15, 19, upraveno).

se zachovaly jen útržkovité zprávy. Např. v příslušném nálezovém deníku z roku 1957 se mj. uvádí: „Pokračovalo se ve vybírání kůlů chaty 96, zničehonic se uprostřed chaty narazilo na obrovskou nádobu celou, zakopanou v čisté spraši“ (Bylany 1975, 162), dále pak „... přistoupilo se k vyjímání obrovské nádoby zakopané v chatě 96...“ a „... obsah nádoby byl uchován pro chemické a mikropaleobotanické zkoumání“ (Bylany 1975, 163), a konečně, její ústí se nacházelo asi 5 cm pod úrovní zkoumané plochy (Bylany 1975, 163). Nádoba se zachovala kompletní (výška cca 72 cm), nezborčená, v přirozeném postavení. Její povrch je v zásadě oboustranně světlý, což dokazuje, že nádoba prodělala výpal v oxidačním prostředí, až na některá místa na vnitřním povrchu v úrovni největší výdutě.¹

1 Chybějící zlomek z okraje na jednom fotografickém snímku je právě ten, který se při začišťování povrchu zkoumané plochy odlomil z nádoby (Soudský 1960, Pl. 11:2), aby byl posléze zpět vložen na původní místo a zafixován (Soudský 1966, tab. X), jak se dá na nádobě dobře rozpoznat.

by mohly také mít čtyři jámy situované uvnitř domu alföldské LnK z Polgár-Kenygel-köz v Maďarsku (Raczky 2006, 386, Fig. 6).

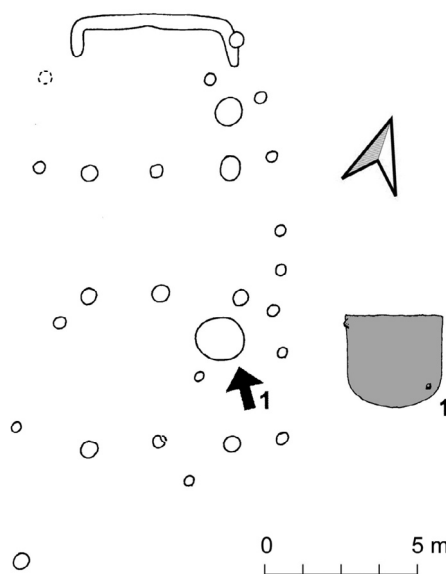
Za **zásobní jámy** v obvyklém slova smyslu můžeme považovat jámy spíše hluboké, a především válcovitého až kotlovičitého tvaru (Šumberová 1996). Ve Mšeně ale takový druh objektů uvnitř domů nebyl zaznamenán (hluboká jáma obdélníkovitého tvaru č. 144 je zjevně starší než dům č. V). Na druhé straně byl vzácně zjištěn jinde, např. ve třech domech rössenské kultury v Dortmund-Oespel/Marten (Brink-Kloke – Schneider 2013, 103, 105). Funkci zásobních jam, a nikoliv funkci zahloubených pecí, mohly mít také tři menší a relativně hluboké kruhové jámy, které byly objeveny uvnitř domu č. 15 z období pozdně lengyelské kultury v Postoloprtech, okr. Louny (Soudský 1955, 35, obr. 14; Soudský 1969, 77), a výše uvedená jáma z polohy Spitzlberg u obce Erlgolding, Lkr. Landshut (Richter 2013, 16–17).

3.2. Stacionární zásobní nádoby

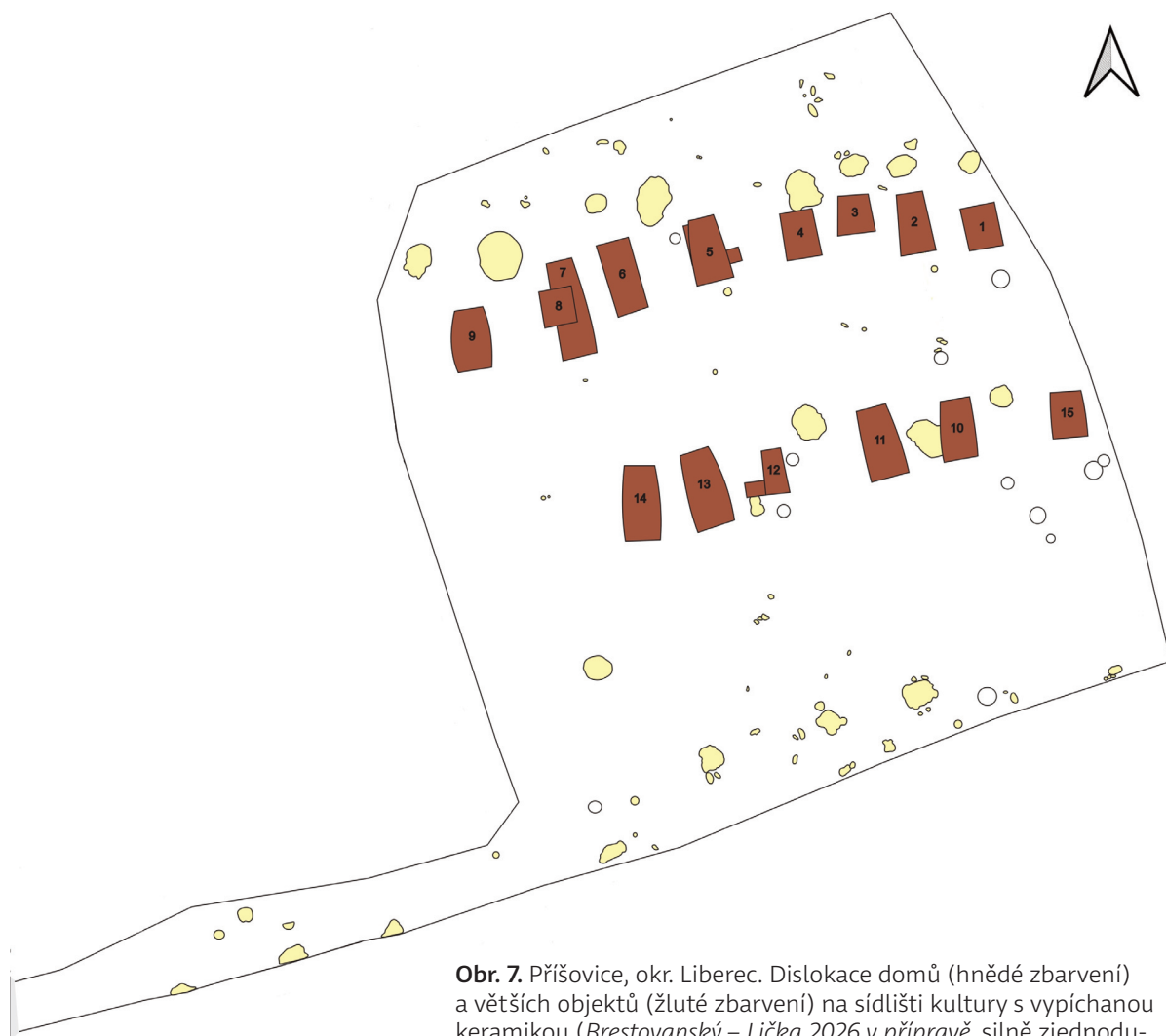
V současné době je známa přinejmenším ve střeoevropském prostoru pouze jedna celá stacionární zásobní nádoba, spojená s domem, a to ze sídliště LnK v Bylancech u Kutné Hory, a proto je na místě se jí a jejím nálezovým okolnostem věnovat podrobněji. Jmenovitě se jedná o velkou zásobnici (obr. 8:1) zapuštěnou do podloží vnitřku domu č. 96 (Soudský 1960, 7, Pl. 11:2; Soudský 1966, tab. X; Pavlů 2000, Pl. 15:2; Pavlů – Zápotocká 1983, 32, 90, tab. 219, objekt č. 125 s inv. č. 2386). O samotné detekci nádoby v terénu a jejím odkrývání

Z těchto údajů, jakož i nepřímě z absence některých jiných údajů (není např. uvedeno, jak vypadal obsah nádoby a zda se nějak lišil od intaktního podloží, barevně, strukturně apod., stejně tak chybí informace o charakteru hlíny, která se nacházela bezprostředně okolo nádoby, tj. v nerozpoznatelné výplni jámy, do níž byla nádoba umístěna) je možné se pokusit jak o upřesnění postupu exkavace na daném místě, tak o interpretaci funkce nádoby v daném kontextu.

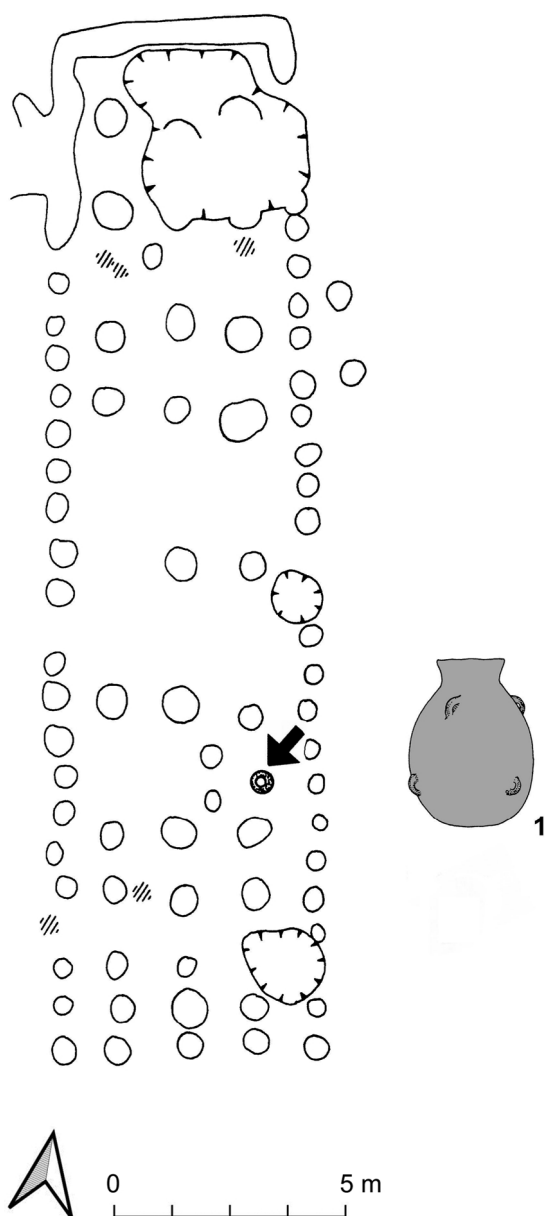
Především, k objevu nádoby došlo zcela náhodně během začišťování zkoumané plochy a tím zároveň i ke snižování její úrovně. Jáma, do níž byla nádoba vložena a poté zaplněna zemínou, se jinak nedala identifikovat, protože se žádným způ-

Obr. 6. Olomouc-Slavonín. Dům č. B/96. 1 – keramická zásobnice (Kazdová – Peška – Mateiciucová 1999, obr. 71:4, upraveno).

Obr. 7. Příšovice, okr. Liberec. Dislokace domů (hnědé zbarvení) a větších objektů (žluté zbarvení) na sídlišti kultury s vypíchanou keramikou (Brestovanský – Lička 2026 v přípravě, silně zjednodušeno). Na odkryté ploše se výrazně rýsují dvě paralelní řady domů. Podle přítomnosti větších sídlištních objektů při jižním okraji zkoumané plochy a jejich uspořádání se dá na základě nálezové situace ve střední a severní části plochy předpokládat, že i na jižní straně, mimo odkrytou plochu, existovala další řada domů.

Obr. 8. Bylany, okr. Kutná Hora. Dům č. 96.
1 – keramická zásobnice (Pavlů – Zápotocká 1983, tab. 219, upraveno).

zřejmě nesouvisí s kúlovými jamkami z vnitřního nosného systému nebo z případných příčných dělicích stěn (Zápotocká 1989, 189). Ať již tomu bylo jakkoliv, samotný nález vedle toho indikuje vcelku přirozenou myšlenku a předpoklad, že velké keramické nádoby naplněné nějakými zásobami se v reálném životě mohly nacházet jako součást domácího mobiliáře na podlaze neolitických domů, v jejich jižních nebo jiných částech (Pavlů 2000, 218).

Je zároveň vhodné upozornit, pokud jde o výše zmíněný dům, že jeho severní část zčásti zaplňuje jáma přibližně kvadratického půdorysu (objekt č. 143), tzv. sklípek, považovaná za možnou součást interiéru (obr. 8; Pavlů – Zápotocká 1983, 46, 57, v Obrazové části s. 99-101, 219, 255; Pavlů 2000, 218). Tento dům, ve kterém se na jednom místě hluboko pod podlahou nacházela stacionární zásobní nádoba, na druhém místě snad výše vzpomínuté vnitřní zařízení, by tak mohl demonstrovat jeho ještě větší význam mezi ostatními domy, než jaký mu přisoudila jen zásobní nádoba. Původní obyvatelé domu tím zřejmě získali vyšší socio-ekonomický status v rámci dané komunity.

sobem neodlišovala od okolního intaktního podloží. Také je zřejmé, že nádoba se nacházela pod úrovní tehdejší podlahy, která se nedochovala, a to zřejmě značně hluboko, jak nepřímo vyplývá z porovnání hloubky kúlových jamek příslušného domu. Je docela překvapivé, že tak velká nádoba se zachovala celá a nezborčená, jen s popraskanými stěnami. Aby se zachovala v takovém stavu, téměř jistě musela být při svém uložení vyplněna nějakým materiálem, aby následně vydržela tlak okolní zeminy a nezbortila se. A nejen to, ze stejných důvodů prostor kolem ní a nad ní byl zajisté pečlivě zaplněn a utěsněn, a to pouze světlou hlínou z podloží, shodnou a zaměnitelnou s intaktním, tj. neporušeným podložím. Není ale zcela zřejmé, zda výběr světlé hlíny, která byla použita k zaplnění jámy s nádobou, je dílem náhody, nebo šlo o promyšlený záměr, jak nádobu umístěnou hluboko pod podlahou domu co nejlépe ukryt a zamaskovat, třebaže druhá možnost se nám jeví jako pravděpodobnější. Její obsah tak mohl představovat dobře zabezpečenou zásobu, např. obilí pro příští výsev nebo jako železnou rezervu určenou ke konzumaci v horších časech (pokud z nějakého důvodu nedošlo k vyzvednutí obsahu, a to může být náš případ, ten postupně vyhnul a uvolňující se prostor se postupně zaplnil v rámci přirozeného procesu okolní zeminou a nádoba se tak nepoškodila). Možnost, že by nádoba mohla sloužit obyvatelům tamního domu jako příruční zásobnice, např. na zrní nebo vodu (Pavlů 2000, 218), se nám nejeví jako příliš pravděpodobná; jak jsme uvedli výše, byla zřejmě umístěna hluboko pod podlahou a případný opakovaný přístup k ní, pokud byl vůbec možný, by byl výrazně ztížen. Rovněž se nedá zcela vyloučit ani neutilitární význam nádoby, když bychom jí a případnému obsahu přisoudili funkci tzv. základové obětiny. Takový názor by snad mohl podpořit i malý prostor v úrovni podlahy domu, tzn. původně *de facto* nad nádobou, který byl nějakým způsobem ohraničen, jak by na to mohly ukazovat dvě kúlové jamky, které

Jinak přímé analogie k nálezové situaci se zásobní nádobou z Bylan u Kutné Hory, jak jsme naznačili výše, nejsou z oblasti rozšíření LnK a VpK známy. Něco málo společného s ní mají některé jednotlivé izolované nálezy bez širšího kontextu. Přímo z Bylan u Kutné Hory je to nádoba, která se měla najít v nejsevernější části domu č. 1227, pokud nejde o nedorozumění (Zápotocká 1989, 190; Pavlů – Zápotocká – Soudský 1985, tab. 25), a část dna další nádoby, která byla objevena v sektoru G 22, v místech, kde podle určitých indicií teoreticky mohl stát dům (Zápotocká 1989, 190). Dále, z Kutné Hory, polohy Trebišovská ulice, pochází kompletní velká keramická zásobnice z období LnK, která byla zapuštěna do intaktního sprašového podloží a vyplněna hlinitopísčítým materiálem (Šumberová 2000, 265, obr. 5, 6:15). Vzhledem k tomu, že byla zjištěna v profilu liniového výkopu, případné možné souvislosti s domy nebo jinými strukturami se nedaly zjistit. A konečně, z neolitického sídliště v Hrdlovce, okr. Teplice, se uvádí spodní část neolitické nádoby zásobního charakteru, zachovaná ve zlomcích v poloze *in situ* a zapuštěná do podloží, aniž by se dala spojit s nějakou konkrétní stavební strukturou (Vondrovský 2019, 35–36).²

3.3. Pece

Na sídlišti VpK ve Mšeně, stejně jako na jiných neolitických sídlištích ve středoevropském prostoru, se dosud pece uvnitř domů nepodařilo bezpečně prokázat, až snad na jediný případ, i když indicie o nich, zejména na základě mazanice z výplně kúlových jamek a případně dalších objektů, jsou k dispozici (vedle textu výše viz např. Velde 2007, 32, s odkazy na další literaturu). Ten patrně jediný přímý doklad pecního zařízení, jak o tom svědčí podkladka sestávající z vrstvy oblázků v poloze *in situ* uvnitř nejméně dvou domů z období LnK, se uvádí z bavorské lokality Altdorf (LdKr. Landshut) (Meixner 1998, 24, 29, 32, Abb. 5, 11), nehledě na jiné nejisté náznaky po těchto zařízeních, které se občas v odborné literatuře objevují. Dříve uváděný příklad z našeho prostředí, baterie čtyř pecí z pozdně lengyelského domu z Postoloprta, okr. Louny (Soudský 1955, 8 ad.), podle současného stavu poznání nesouvisí s pecním zařízením (např. Lička 2012, 623 ad.). Na tomto místě je vhodné připomenout, že výplň oněch tří (nikoliv čtyř) objektů (čtvrtý uvažovaný objekt téhož stáří nemohl existovat, protože v daném prostoru se nacházející mladší hrob o malých rozměrech předpokládanou jámu/pec nemohl zcela překrýt nebo zničit – viz objekt č. 17, in Soudský 1955, obr. 1) tvořila zvrstvená zemina ze střídavě světlých a tmavých vrstev, která celkovým charakterem a tvarem odpovídá výplni běžných sídlištních jam. Obsahovala pár zlomků keramického nádobí, zlomky částečně karbonizovaných zvířecích kostí a především velké množství tvarované a amorfni mazanice. Tedy běžný sídlištní odpad, a u mazanice odpad, který pochází s velkou pravděpodobností z konstrukce domu, a ne z rozpadlých pecí, jak bylo poukázáno při jiné příležitosti (Modderman 1973, 131 ad.; Lüning 1981, 148–149, podrobně s rozbořem mazanice in Lička 2012). Za současného stavu poznání se ani nedá zdůvodnit názor (Pavlů ed. – Zápotocká 2007, 59), že jámy mohly mít funkci předpecních jam.

3.4. Podlahy domů

Podobně, jak to platí pro existenci pecí uvnitř domů, totéž, respektive ještě ve větší míře platí pro podlahy domů. A tak patrně jediný doklad o existenci dusané a dodatečně vypálené podlahy z oblasti střední Evropy, nepočítaje pouhé náznaky o ní (např. lokality Budmerice a Chynovany, in Pavúk 2012; Lička 2012, 632; Ďuriš 2015, anebo Tomice, in Romanow 1977, 46, ryc. 14), je spojován s lokalitou Stary Zamek, poloha 2a (Dolní Slezsko). Konkrétně je za něj považována mazanicová plocha o velikosti cca 2,5 m² (obr. 4:2), nalezená v poloze *in situ* uvnitř domu z nejstaršího stupně kultury s vypíchanou keramikou (Romanow 1977, 46, 47, ryc. 9; Lička 2019b, 164, 166, obr. 64).

2 V rámci přemítání o existenci nádoby pod podlahou domu je vhodné připojit poznámku, že v případě, že by se úroveň zkoumané plochy nacházela jen o pár centimetrů výše, což se mohlo klidně stát, k objevu nádoby by nikdy nedošlo. V této souvislosti se čistě teoreticky nabízí otázka, na kterou se nedá odpovědět, zda na tamním sídlišti nebo popřípadě na jiných sídlištích neexistují další nádoby, uložené v takové hloubce a za podmínek uvedených výše, které se běžnými archeologickými metodami nedaly odhalit.

3.5. Rituální pohřby uvnitř domů

Otázku sounáležitosti rituálních pohřbů s neolitickými domy, pokud se našly uvnitř těchto stavebních struktur, se blíže nezabýváme, protože jejich vzájemný vztah je obzvláště obtížně prokazatelný.³

4. Vztahy mezi domy a jinými stavebními strukturami

Z polohy domů a jiných stavebních struktur v rámci jednotlivých osad se dají někdy vypožorovat vzájemné vztahy. Ty nejjednodušší se týkají konstrukční oblasti, ty nejsložitější organizace společnosti a její ekonomiky.

4.1. Dům s připojenou stavební strukturou

Za takovou strukturu považujeme především půdorys domu s připojenou typově a patrně (někdy) funkčně rozdílnou vedlejší stavební strukturou (bez započtení tzv. přístavků), interpretovanou např. jako ohrada (pro dobytek), palisádový plot (ohraničující pole/zahradu, dvůr, prostor pro nějakou jinou hospodářskou činnost, nebo pro činnost společenskou). V naší zájmové oblasti rozšíření LnK je registrováno 14 takových půdorysů na celkem deseti lokalitách (*Schindlerová et al. 2024*, Tab. 1, zde s odkazy na původní literaturu jak k půdorysům, tak k výkladům jejich funkce). Vedle zmíněných utilitárních funkcí přinejmenším některé měly nebo mohly mít (zároveň?) i vyšší funkci symbolickou (např. *Pavlu 2000*, 277). Složitější stavební struktury tohoto druhu jsou známy i z post-lineárního období (*Schindlerová et al. 2024*, 307; *Riedhammer 2003*, Abb. 2; *Končelová – Květina 2015*, 440).

4.2. Dům jako respektovaný prostor v průběhu času

Zastavěná plocha domů na jednotlivých neolitických sídlištích v průběhu času buď byla, nebo nebyla porušena jinými domy. V některých případech se nabízí otázka, zda absence porušení jednoho domu domem druhým je dílem náhody nebo jde o projev respektu vůči místu, na němž se kdysi nacházela starší stavba.

Ve Mšeně, okr. Mělník, se půdorysy domů nepřekrývají, vzájemně se respektují, až na strukturu, z níž se zachovala obloukovitá řada malých kúlových jamek uvnitř půdorysu jednoho domu a jejíž význam a časové postavení se nedá zjistit, a pak půdorys domu V–Z orientace, zjevně mladší než neolitické domy. Na jiných sídlištích té doby vzájemné porušování domů mladšího neolitu doloženo je, třebaže je poměrně vzácné (např. Příšovice, okr. Liberec, *obr. 7 – Brestovanský 2010*, 83; *Brestovanský – Lička 2026 v přípravě*; Kolín: *Končelová – Květina 2015*, Fig. 3: vpravo nahoře; Zwenkau-Harth: *Quita 1958*, 74, Abb. 1; Plotiště nad Labem – *Burgert 2019*, obr. 265, 267). Je znám i extrémní příklad vzájemného porušení, kdy půdorys mladšího domu č. II (údajně z období VpK nebo LgK) se s neobyčejnou přesností kryje s částí plochy o několik set let staršího a většího půdorysu č. I z období LnK, a to na sídlišti Roztoky u Prahy (*Kuna 1991*, 29–31, plán 1, obr. 3). V tomto posledním případě jde s největší pravděpodobností o nedorozumění. Podle našeho čtení příslušné nálezové situace mezi půdorysnými prvky se nedají objektivně identifikovat stopy po druhém, mladším půdorysu, aniž přitom zpochybňujeme význam světlejších a tmavších výplní kúlových jamek pro jednu nebo druhou interpretaci. Podobně se to má s půdorysem domu 3 a 4 z lokality Dresden-Prohlis, kde údajně mladší půdorys č. 4 se severní částí překrývá s jižní částí staršího půdorysu č. 3 (*Link 2014*, 247–249, Abb. 176, 177). Ani zde takový výklad se nejví podle našeho názoru jako pravděpodobný. Na rozdíl od dvou půdorysů z polské lokality Bozeje-

3 V našem prostředí viz např. pohřeb dítěte uvnitř domu ze staršího stupně VpK z Libenic, okr. Kolín (*Stekla 1961*, 85–87, obr. 2) nebo hrob pod označením č. L, který se našel uvnitř centrální části domu č. 4 z mladšího stupně VpK v Plotištích nad Labem, okr. Hradec Králové (*Zápotocká 1998*, 85, 206, Abb. 19, Taf. 71; *Burgert 2019*, 232, obr. 262). Zda a případně za jakých okolností obecně mohou být hroby a jiné objekty nacházející se uvnitř domů považovány za vzájemně funkčně propojené, se vedou diskuse (např. *Kuhn 2012*, 75 ad., s odkazy na další literaturu).

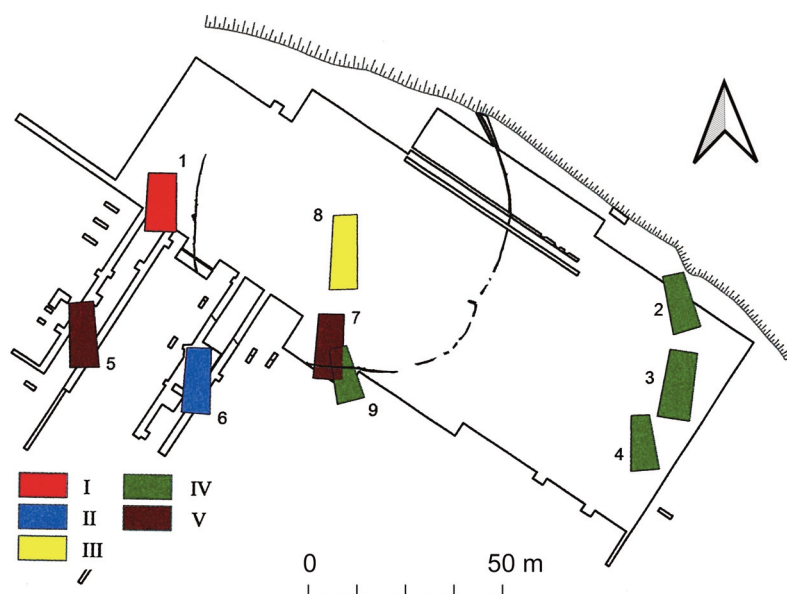
Obr. 9. Mšeno, okr. Mělník. Dislokace domů na sídlišti kultury s vypíchanou keramikou (Lička 2019b, obr. 30–47, silně zjednodušeno).

wice, Comm. Strzelno, kde mladší půdorys kultury Brześć Kujawski se skutečně překrývá s plochou staršího půdorysu domu LnK a zároveň ji z nepatrné části přesahuje (Pyzel 2019, 13, Fig. 5).⁴

4.3. Vzájemné vztahy domů

Vzdálenost domů a tím jejich hustota v osadách VpK bývá různá. Poměrně daleko od sebe byly zjištěny např. ve Mšeně, okr. Mělník (obr. 9; Lička 2019a, 283; Lička 2019b, 169) nebo v Plotištích nad Labem, okr. Hradec Králové (obr. 10; Burgert 2019, 223–225, obr. 79). Jinde tomu může být naopak. V některých případech se zdá být přesvědčivě doložen jakýsi vnitřní vztah mezi dvěma nebo více domy, který se projevuje různým způsobem, např. uspořádáním domů do dvojic nebo do linií. Pokud jde o uspořádání do dvojic, to je známé z několika variant. Jedná se o **a) tzv. volné dvojice**, v nichž oba půdorysy jsou typově shodné a jeden od druhého jsou více či méně vzdálené (např. Postoloprty, okr. Louny, pozdně lenyjská kultura; Pleinerová 1984, obr. 2, 13), **b) těsné dvojice**, v nichž jeden půdorys se ve velmi krátkém úseku takřka dotýká druhého půdorysu (Mšeno, okr. Mělník, mladší fáze staršího stupně VpK, obr. 9; Lička 2019b, 100, obr. 32), **c) částečně spojené dvojice**, v nichž stěna jednoho půdorysu se v krátkém

⁴ Stojí za upozornění, že oba příklady (Bozejewice a Roztoky) napomohly výše zmíněné autorce J. Pyzel (2019, zvláště 24 ad.) formulovat dílčí názor, podle našeho názoru málo pravděpodobný, o záměrném, a tedy nikoliv náhodném využití plochy po starším domu pro vybudování časově daleko mladšího domu.

Obr. 10. Plotiště na Labem, okr. Hradec Králové. Dislokace domů na sídlišti kultury s vypíchanou keramikou (převzato z *Burgert 2019*, obr. 79). Podle téhož autora (*Burgert 2019*, 225), charakter domu č. 1 odpovídá ještě tradici kultury s lineární keramikou. Domy č. 2, 3 a 4 se jeví jako současné nebo časově blízké, přičemž v druhém pojetí by mohly naznačovat následnost jedné pokrevně příbuzné entity. Domy č. 5 a 7 se již hlásí k lengyelskému kulturnímu okruhu (*Pavúk 2023*, 150 ad.)

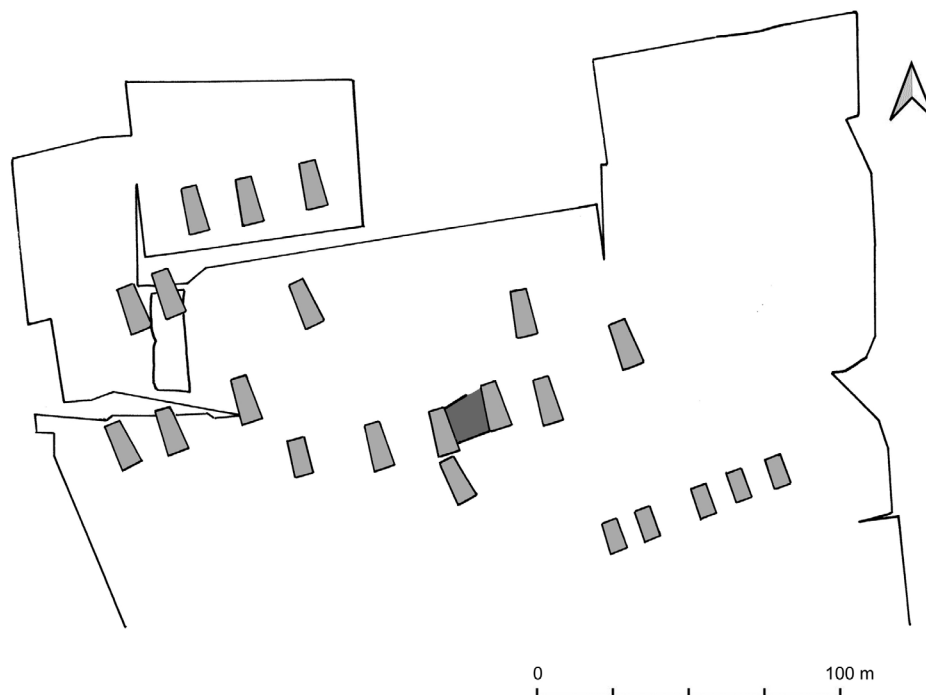
úseku přesně překrývá se stěnou sousedního půdorysu (Mšeno, okr. Mělník, mladší stupeň VpK, *obr. 9; Lička 2019b*, 102–109, obr. 36, 40; Patince, poloha Teplica, okr. Komárno, mladší LnK/železovská skupina, *Ďuriš 2023*, 120, 124, tab. 91:3,4 – v tomto druhém případě není zcela zřejmé, zda jde o záměr nebo náhodu) nebo **d) o dvojice ze samostatných a zároveň vzájemně konstrukčně propojených domů** řadou kúlů nebo základovým žlabem, tj. v interpretační rovině plotem/ohrazením (např. Jaroměř, mladší stupeň VpK, *obr. 13:1; Burgert 2015*, Fig. 2, 5; *Burgert 2019*, 141–142, obr. 48, 185; v neúplné podobě patrně také Kolín, *Končelová – Květina 2015*, Fig. 2:dole), čímž vlastně vznikla jedna stavební jednotka složitější struktury připomínající dvorec v užším slova smyslu.

Rovněž liniové uspořádání domů může mít několik variant zejména v závislosti na časovém postavení jednotlivých domů nebo skupin domů (např. *Pavlu 1998*, 75–76; *Rück 2007*, 234–247; *Lüning 2011*, 11–13; *Burgert 2015*, 475; *Burgert 2019*, 214 ad.; *Lefranc – Denaire 2018; Brestovanský – Lička 2026 v přípravě*), jak je patrné i např. na sídlištích v Příšovicích, okr. Liberec – *obr. 7*, Mšenu, okr. Mělník – *obr. 9* a Plotištích nad Labem, okr. Hradec Králové – *obr. 10*, Jaroměř, okr. Náchod – *obr. 11*). Ale to se již dotýkáme poněkud jiné problematiky, takže podrobněji na tomto místě pojednáme jen o lokalitě, která je východiskem našich úvah, o sídlišti VpK ve Mšeně. V uspořádání tamních domů byly pozorovány dvě rozdílné tendence. Jednu představují současné domy nacházející se poměrně daleko od sebe, druhou domy seskupené do nesoučasných dvojic (a nesoučasných domů v rámci dvojic) uspořádané do jedné linie (*obr. 9*). Ukazuje se přitom, že dvojice domů byly nesoučasné a že nejstarší z nich představuje dvojice s č. I a II a prokazatelně mladší jsou dvojice půdorysů s č. IV a V a č. VIII a VII. Máme důvod předpokládat, že i v rámci těchto dvojic existovala časová prodleva (možné časové shody a rozdíly jsou na příslušném obrázku naznačeny barvami – *obr. 9*). Pro určení její délky ale nemáme věrohodné podklady, pouze snad přijatelnou úvahu, že by mohla odpovídat délce života jedné generace obyvatel každého z těchto domů. V tom případě, a to už se pohybujeme v oblasti spekulací, mezi nejstarším a nejmladším domem v rámci liniového uspořádání mohla být časová prodleva nejméně okolo 150 let, rozumí se za předpokladu, že pro jednu generaci počítáme 25 let. A celkové trvání sídliště včetně mladší fáze staršího stupně a mladšího stupně VpK, tj. se započtením soliterních domů, bylo přirozeně delší.

5. Závěr

V příspěvku se zabýváme neolitickými půdorysy, které mají specifické znaky, nebo jsou doprovázeny nálezy a objekty, které jim dodávají větší význam neboli mají vyšší přidanou hodnotu. Postupujeme přitom od jednoduchého ke složitějšímu, od nálezů v kúlách k objektům a ke stavebním strukturám. Z půdorysů využíváme ty, které se zachovaly v dostatečné míře, jsou použitelné pro náš dekla-

Obr. 11. Jaroměř, okr. Náchod. Dislokace domů na sídlišti kultury s vypíchanou keramikou (převzato z *Burgert 2019*, obr. 46, 185, upraveno). Většina domů je uspořádána do několika řad (*Burgert 2019*, 149, obr. 52).

rovaný záměr a pocházejí především z území Čech a Moravy. Závěry, ke kterým docházíme, se jeví jako více nebo méně pravděpodobné, popřípadě diskutabilní. Některé se týkají možné existence pecí uvnitř domů (např. Bylany, dům č. 1111), jiné tzv. základových obětí (např. Mšeno, dům č. VII – *obr. 2:1*, dům č. I – *obr. 3:2*; Stary Zamek – *obr. 4:1*; Postoloprty, dům č. 15 – *obr. 5:1*), sklípků (např. Mšeno, dům č. I – *obr. 3:1*; Olomouc–Slavonín, dům č. B/96 – *obr. 6:1*), zásobních jam (např. Postoloprty, dům č. 15 – *obr. 5*) a podlah domů (Stary Zamek, dům – *obr. 4:2*). Mimořádný nález představuje velká keramická zásobnice ukrytá pod podlahou domu (Bylany, dům č. 96 – *obr. 8:1*). V rámci pojednání o domech jsme se dotkli otázky domů s připojenou stavební strukturou, vzájemného vztahu mezi domy a domu jako respektovaného prostoru v průběhu času. Většinou jsme důraz kladli na výjimečné nebo vzácně se vyskytující archeologické skutečnosti. S vyřčením nebo nevyřčením podezřením, že jejich vzácnost byla do jisté míry umělá, vyvolaná limitovanými možnostmi je vůbec v terénu objevit nebo stavem jejich zachovalosti, a že v tehdejší realitě nemusely být až tak vzácné, jak se jeví dnes.

Exkurz. Poznámky k půdorysům domů kultury s vypíchanou keramikou

Půdorysy domů VpK z území Čech a Moravy, z nichž v předcházející části textu jsme citovali jen malou část, před krátkým časem zveřejnil P. Burgert (2019), přičemž jejich typové zastoupení a celkový počet se od té doby poněkud zvětšil. Vlastním tříděním půdorysů se zabývala řada autorů, a to jak v rámci velkých územních celků (např. *Soudský 1969; Hampel 1989; Coudart 1998*), tak celků malých, včetně těch, co se omezují na jednotlivé lokality (z novějších pojednání např. *Ganslmeier 2009; Riedhammer 2015; Riedhammer 2017*, 140 ad., Abb. 48, 50, 52, 54, 56; *Kazdová – Peška – Mateiciucová 1999*, 37–40; *Link 2014; Končelová – Květina 2019; Beneš et al. 2019; Burgert 2019; Lička 2019a*). Podrobnou a univerzálně použitelnou představu o jejich třídění podal pro období mladšího neolitu v Čechách již výše citovaný Pavel Burgert (2019, 118 ad., obr. 44). Záměr našeho článku je poněkud jiný, protože poukazuje především na formální rozmanitost půdorysů domů a na některé otázky spojené s jejich interpretací.⁵

5 Přestože v našich úvahách vycházíme jen z kompletních nebo skoro kompletních půdorysů, jsme si vědomi, že jejich úplnost je relativní, zejména co se detailů týče, a že si tak zcela nemůžeme být jisti, do jaké míry odpovídají původnímu stavu, a zda tak nevytváříme vedle typů a jejich variant také pseudo-typy a jejich pseudo-varianty (k této problematice blíže např. *Riedhammer 2003*, 472).

Asi k nejvíce diskutovaným půdorysům náleží ty, které se týkají **počátku VpK**. U nás k nim bývá řazen např. z větší části zachovaný pravoúhlý dlouhý půdorys č. 3 z Hrdlovky (*Vondrovský 2019*, 143, 183, Tab. 2.3), a to přesto, že se takový stavební typ vyskytuje již v mladším stupni LnK. Tuto dvojí možnost výkladu dovoluje keramika pocházející z objektů nacházejících se v jeho blízkosti, která náleží buď jen nejmladší LnK, nebo posledně jmenovaná složka vystupuje pospolu se starší VpK, tj. vyskytuje se v kulturně nehomogenních souborech, v tzv. nálezových koktejlech (podobná situace platí přinejmenším pro torzo obdobného, rovněž přísně obdélníkovitého půdorysu č. 44 z téže lokality – *Vondrovský 2019*, 143, 151, 215, Tab 2.35). Analogická situace, co se týče výskytů tzv. nálezových koktejlů a jejich interpretace, je známa i jinde, u nás např. na lokalitě Hrbovice, okr. Ústí na Labem (*Zápotocká – Muška 2007*, 62 ad.).⁶

Rovněž pro vlastní **nejstarší VpK** (starší fázi nejstaršího stupně VpK, jak ji charakterizuje keramika z pohřebiště v Praze-Bubenci), v poněkud širším pojetí stupeň II VpK (*Zápotocká 1970*), neznáme dosud žádný bezpečně datovatelný půdorys domu. Podle doprovodných nálezů ze stavebních jam má k němu blízko neúplný půdorys domu z Obrěství, okr. Mělník (*obr. 12:2; Davidová – Fleková 2014*, 19, 24, 25, tab. 15; *Lička 2019b*, 157–158, obr. 62), jehož podélné stěny tvoří jednoduchá řada kúlových jamek a severní krátký díl má podobu základového žlabu. Celkový tvar je ale poněkud nesouměrný a konvexním průběhem zejména východní podélné stěny by se měl paradoxně řadit k poněkud mladším stavebním strukturám (samotná existence stavebních jam a nálezy z nich pocházející tuto možnost vylučují).

Dobře doložitelné půdorysy zatím známe až z **mladší fáze staršího stupně VpK** (horizont nálezů Mšeno I, tj. přísně vzato část rozsahu stupně/fáze 3 – *Zápotocká 1970*). Tradičně je sem řazen v zásadě obdélníkový půdorys s náznakem trapézového závěru, který se výrazně projevil v jeho žlabovitým severním ukončení, pocházející z Libenic, okr. Kolín (*obr. 12:3; Steklá 1961*, 85 ad., obr. 2). Podélné stěny tohoto domu sestávají z jednoduché řady kúlových jamek, kromě zmíněného severního uzávěru. Uvnitř se nacházejí příčné trojice kúlových jamek. Je datován keramikou pocházející především z jednoho malého objektu nacházejícího se uvnitř půdorysu (*Steklá 1961*, 86, 89, obr. 5).⁷

Zcela bezpečně do zmíněného úseku vývoje VpK náleží jiné půdorysy, dobře zachované a doprovázené stavebními jamami. Mezi takové řadíme např. dvě stavební struktury ze Mšena, okr. Mělník. Na prvním místě je to půdorys domu č. I, který je téměř obdélníkového tvaru, a proto silně připomíná starší stavební tradice. Je jen lehce zúžený při severním konci a sestává výhradně z kúlových jamek (*obr. 12:1*). Podélné stěny tvoří dvě řady kúlových jamek, z nichž vnější jsou větší a méně početné a vnitřní jsou menší a početnější (asymetrický model řazení kúlů ve dvojítech stěnách) (s analogiemi např. in *Lička 2019a*, 274 ad., Fig. 4:1). Dále je to půdorys domu č. II, který je o poznání větší, má tvar mírného lichoběžníku, na severní straně je vymezen žlabovým uzávěrem a při jižním konci doplněn o dvě příčné řady z drobných kúlových jamek (*obr. 12:6; s analogiemi např. in Lička 2019a*, 275–276, Fig. 4:2).

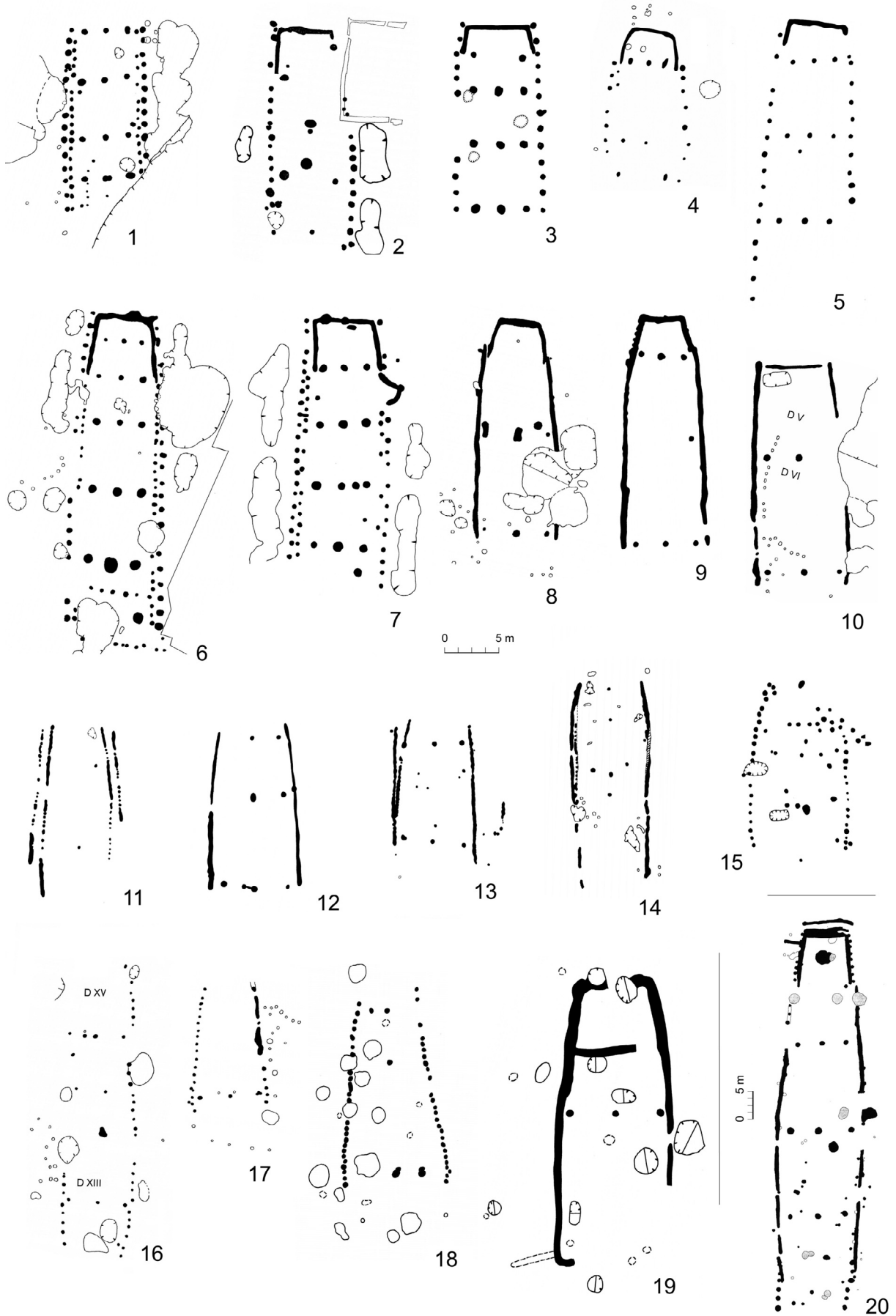
6 Z nouze pak tento stav vede k vytvoření umělého archeologického konstruktů, přechodné vývojové fáze LnK/VpK, což je z metodického hlediska v současnosti celkem obecně tolerovaný nonsens. Výše uvedená problematika představuje jen malou část daleko širšího tématu spojeného s otázkou samotného vzniku VpK, řešenou především v minulosti. Z důvodu širších souvislostí jen připomínáme, že obecně přijímaný názor o vzniku VpK na relativně malém místě, s koncentrací na území severozápadních Čech a přilehlého jižního Saska (*Horáková-Jansová 1938*, 132; *Steklá 1959*, 251; *Zápotocká 1970*, 46; *Zápotocká – Muška 2007*; *Link 2014*, 219; *Beneš et al. 2019*, abychom uvedli alespoň některé citace), aktuálně doznává posun v tom smyslu, že oblast vzniku se hledá na základě nových nálezů na širším území, respektive ve vícero centrech. V rámci diskuse se k nim připojuje i území dolního Bavorska (i když tu kontinuální přechod z LnK do VpK není zatím zřejmý, *Riedhammer 2015*, 387 ad.; *Riedhammer 2017*, 79 ad.) a při zahrnutí dalších znaků a indicií se k nim řadí také oblasti s obecným výskytem šárecké skupiny LnK nebo nejstarší VpK (charakterizované nálezy z Prahy-Bubenče), nebo dokonce podle Thomase Linka (*2014*, 240–241) prakticky veškerá území s výskytem nejmladší LnK. Je tak docela možné, že na obzoru se rýsuje jiná koncepce než ta stávající difuzionistická, která místo zrodu VpK klade na relativně malé území, z kterého se na všechny strany šířil nový výzdobný styl s novou výzdobnou technikou na keramice, tj. kultura s vyřezávanou keramikou (*Link 2014*, 240–241).

7 Jsou přitom k dispozici indicie, které naznačují, že absentující stavební jámy původně existovaly, ale nedochovaly se (*Steklá 1961*, 86).

Domy staršího a mladšího stupně VpK mají některé znaky společné, jiné jsou více či méně rozdílné. Např. u šesti půdorysů našeho přehledu je to trapézový tvar a žlabové provedení severního uzávěru (*obr. 12:2–7*). U tří z nich, ze Mšena, okr. Mělník (*obr. 12:6; Lička 2019b*, obr. 31), z Lochenic, okr. Hradec Králové (*obr. 12:7; Stolz 2023*, 111, obrázek nahoře) a patrně z Jaroměře, okr. Náchod (*obr. 12:4; Burgert 2019*, obr. 184) tvoří podélné stěny kúlové jamky, které jsou těsně zdvojené, přičemž jejich vnější řada vykazuje jamky větší a v menším počtu, kdežto vnitřní řada jamky menší a ve větším počtu (asymetrický způsob řazení jamek). Zároveň žlabové boční větve severního uzávěru u nich představují jen jinou formu pokračování oněch vnitřních kúlových jamek. U půdorysů z Obříství, okr. Mělník (*obr. 12:2; Davidová – Fleková 2014*, tab. 15), Libenic, okr. Kolín (*obr. 9: 3; Steklá 1961*, obr. 2) a Lochenic, okr. Hradec Králové (*obr. 12: 5*, upraveno; *Stolz 2021*, obr. 3, dům č. 1), zdvojení podélných stran chybí, nicméně máme důvodné podezření, že původně tomu tak nebylo, že se pouze jejich vnitřní řady nezachovaly. Obohacení o další stavební prvky je patrné u dvou domů z výše zmíněné skupiny. Půdorys domu č. II ze Mšena, okr. Mělník (*obr. 12:6; Lička 2019b*, obr. 31), je při jižním konci doplněn o dvě paralelní příčné řady z kúlových jamek a půdorys domu z Lochenic, okr. Hradec Králové, má část východní podélné zdvojené stěny z kúlových jamek nahrazenou zalomeným žlabovitým výběžkem (*obr. 12:7; Stolz 2023*, 111, obrázek nahoře). Účel tohoto výběžku, který vytrčuje ven mimo osu stěny, není ale na první pohled zřejmý. Dá se jen o něm vcelku bezpečně říct, že je integrální součástí stavby od jejího počátku a že tedy nebyl dodatečně ke stavbě připojen, např. v rámci reparace její stěny nebo střechy. Mohl by být součástí úzkého bočního a konstrukčně zvláštního vchodu, když vchodová mezera by činila okolo 0,5 m (míra odvozena z obrázku), v případě, že vezmeme v úvahu předpokládané nejbližší hraniční kúly? Pokud by šlo přece jenom o krátký úsek křivolaké stěny, pak by malý prostor trojúhelníkového tvaru, jakýsi výklenek, který tak vznikl uvnitř domu, měl nějakou zvláštní funkci?

Následující tři půdorysy mají všechny strany kromě jižní znázorněné buď souvislým (*obr. 12:8*, Mšeno, okr. Mělník; *Lička 2019b*, obr. 38; Lochenice, okr. Hradec Králové, *obr. 12:9; Stolz 2021*, obr. 3, upraveno) nebo skoro souvislým základovým žlabem (*obr. 12:10*, Mšeno, okr. Mělník; *Lička 2019b*, obr. 35), podélné stěny jsou slabě oblé, při severní konci slabě (*obr. 12:10*, Mšeno, okr. Mělník; *Lička 2019b*, obr. 35) nebo silně zúžené (*obr. 12:8*, Mšeno, okr. Mělník; *Lička 2019b*, obr. 38; *obr. 12:9*, Lochenice, okr. Hradec Králové; *Stolz 2021*, obr. 3, upraveno) a v posledním případě na jedné či obou stranách zároveň mírně odsazené. Je možné, že odsazení vyznačuje rozhraní mezi dvěma konstrukčními etapami jedné stavby, bez nějaké specifické funkce.

Půdorys domu č. 13 z Příšovic, okr. Liberec (*obr. 12:11; Brestovanský – Lička 2026 v přípravě*), má vedle částečně přímých a částečně mírně oblých podélných stěn tu zvláštnost, že stěny jsou zdvojené poněkud neobvyklým způsobem – jedna její součást od druhé jsou od sebe vzdálené 0,75 až 1 m (měřeno od jejich středů) a přitom obě se ze stavebního hlediska jeví jako stejně plnohodnotné, tj. v reálu by měly podle žlabové konstrukce představovat dvě plně svíslé stěny. Co by taková stavební úprava měla znamenat, není zcela jasné. Např. prostor mezi oběma stěnami mohl sloužit ke skladování nějakého zboží, nebo spíše byl vytvořen proto, aby stavba získala větší izolační vlastnosti a lépe odolávala drsnějším podmínkám (lokálním, zimním?), přitom ale obě kratší strany půdorysu stavby se archeologicky jeví jako neuzavřené, což na druhé straně u domů VpK není nic neobvyklého. Z konstrukčního hlediska se jedná v rámci kultury s vypíchanou keramikou o zvláštnost známou pouze z Příšovic, a to hned v počtu tří domů (*Brestovanský – Lička 2026 v přípravě*). Nicméně určitá a spíše jen ideová podobnost se dá najít u staveb VpK, které mají podélné stěny zdvojené tzv. těsným způsobem (mezi oběma řadami kúlových jamek, původně kúly, je jen malá vzdálenost – srov. např. *obr. 12:1,6–7*). Patrně výraznější podobnost vykazují některé daleko starší stavby, které mají při obou podélných stěnách paralelní základový žlab, přičemž vzdálenost tohoto žlabu od vnější stěny je poměrně velká. Konkrétně máme na mysli postranní žlaby, které lemují stěny standardních čtyřlůdných neolitických půdorysů z období nejstarší LnK (a z období o něco mladšího), a které *de facto* signalizují rozšíření těchto staveb na každé straně až asi o jeden metr, tzn. o další prostor (např. *Lüning 1988*, 290, Abb. 290, 291; *Lüning 2011*, 26 ad.; *Pavůl 2000*, 193, Fig. 6.2.1.a., 6.4.1.b.; *Stäuble 2005*, 174 ad., Abb. 132, 133; *Stäuble 2020*, 79 ad., obr. 61). Tento stavební doplněk mohl souviset buď s vylepšením statiky stavby (postranní stěna ze stojných kúly nebo fošen jako opora vlastní stěny nebo spodní části střechy, k tomu viz výše citované práce),

nebo jednoduše s rozšířením stavby o další „lodní“ prostor na každé straně, který se dal využívat jako úložný prostor, aniž se přitom omezila vlastní obytná plocha domu (*Lüning 1988, 290*). Když se v případě domů z Příšovic ztotožníme s druhým, snad pravděpodobnějším výkladem, vtírá se otázka, co konkrétně mohlo být v oněch postranních úložných prostorech skladováno. A protože sídliště v Příšovicích je neobyčejně významné pro svou výrobu kamenných nástrojů ve velkém měřítku a také pro své postavení jako distribuční centrum pro tento tovar, byly to ony kamenné nástroje, polotovary a příslušné suroviny? Ale jak vysvětlit, že se to týká pouze tří domů? Je to dáno jejich mladším chronologickým postavením nebo nějakými jinými důvody? V tuto chvíli odpovědi na tyto a podobné otázky neznáme, protože ještě nedošlo ke zpracování zmíněného sídliště.

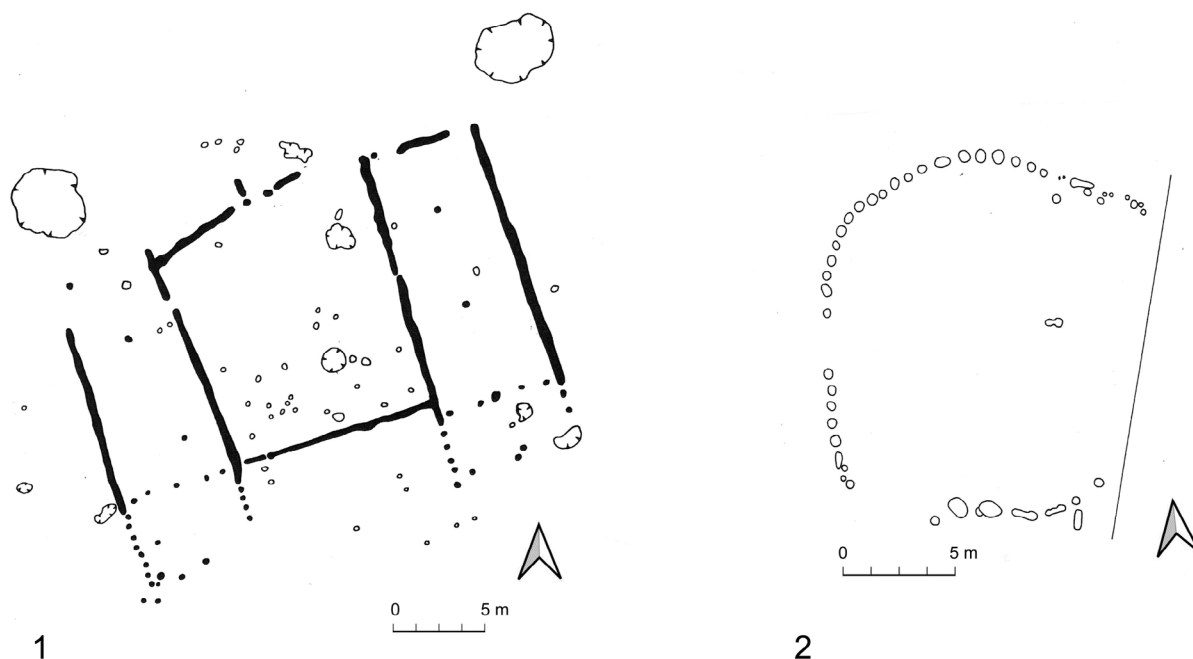
Další půdorys č. 5 z Příšovic, okr. Liberec, je zřejmě ojedinělým dokladem brutální přestavby domu (*obr. 12:13; Brestovanský – Lička 2026 v přípravě*). Jeho podélné stěny tvoří základové žlaby, z nichž západní formálně sestává ze dvou součástí, jednoho přímého žlabu a druhého obloukovitého, a které se nacházejí v takové poloze, že se dá předpokládat, že po nějakou dobu v rámci stavby mohl existovat pouze jeden z nich. Další zvláštnost celé stavby představuje i malý přístavek při jižnímu konci východní stěny.

Následující půdorys, půdorys domu č. III ze Mšena, okr. Mělník, se formálně rozpadá na dvě části. Jižní třetinu až polovinu tvoří takřka vodorovné přímé podélné stěny, kdežto zbývající část mírně obloukovité stěny, které při severním konci nápadně zahýbají směrem dovnitř a vytvářejí tak efekt trapézového tvaru (*obr. 12:14; Lička 2019b, obr. 33*). Podélná západní stěna je přitom z velké části zdvojena a je přitom otázkou, zda jde o anomálii, nebo zda podobné zdvojení původně neexistovalo na protilehlé straně, ale nezachovalo se. Ze stavebního hlediska je zajímavé, že několik vnitřních nosných kúlů v polovině délky půdorysu je uspořádáno do tvaru písmene Y. V každém případě je třeba půdorys vnímat jako na lokalitě izolovaný, s ostatními domy bezprostředně nesouvisející.

Na našem území další vzácný typ půdorysu domu představuje velká stavební struktura o mírně konvexních podélných stěnách, které sestávají z jednoduché řady poměrně malých kúlových jamek (*obr. 9:16, dům č. XIII, Mšeno, okr. Mělník; Lička 2019b, obr. 45*). Pokud s ní souvisí půdorys č. XV, jakoby dodatečně přistavený k domu č. XIII (viz výše), což je docela možné, dosáhl by celkové délky 27 m. Analogie k němu nacházíme západně od našeho území (*Lička 2019b, 112*). Z jiných staveb výrazně konvexní průběh mají podélné stěny středně velkého domu č. 500 z Bylan u Kutné Hory, rovněž tvořené jednoduchou řadou z kúlových jamek, ale až z kultury pozdní lengyelské (*obr. 12:15; Soudský 1966, obr. 19; Pavlů – Zápotocká – Soudský 1987, 11; Lička 2019b, obr. 48; Burgert 2018, obr. 160*).

Jeden z charakteristických půdorysů mladšího stupně VpK, přísně trapézový tvar o malé délce, dům č. IV, Mšeno, okr. Mělník (*obr. 12:17*), má část podélné stěny znázorněnou základovým žlabem, a nikoliv řadou z kúlových jamek, což ale není anomálie v pravém slova smyslu, ale pouze důsledek zvláštní situace, kdy část jednoho půdorysu z kúlových jamek (*Lička 2019a, Fig. 4:8; Lička 2019b, obr. 34*) se pře-

Obr. 12. Půdorysy domů – výběr. 1 – Mšeno, okr. Mělník, dům č. I (*Lička 2019a, Fig. 4:1; Lička 2019b, obr. 30*); 2 – Obříství, okr. Mělník (*Davidová – Fleková 2014, tab. 15; Lička 2019a, Fig. 5:b, upraveno; Burgert 2019, obr. 173*); 3 – Libenice, okr. Kolín (*Steklá 1961, obr. 2; Lička 2019a, upraveno; Lička 2019b, obr. 63; Burgert 2019, obr. 168*); 4 – Jaroměř, okr. Náchod, dům č. 1 (*Burgert 2015, Fig. 3; Burgert 2019, obr. 184*); 5 – Lochenice, okr. Hradec Králové (*Stolz 2021, obr. 3, dům č. 6, upraveno*); 6 – Mšeno, okr. Mělník, dům č. II (*Lička 2019a, Fig. 4:2; Lička 2019b, obr. 31*); 7 – Lochenice, okr. Hradec Králové, dům č. 6 (*Stolz 2023, 111, obrázek nahoře*); 8 – Mšeno, okr. Mělník, dům č. VII (*Lička 2019a, Fig. 4:3; Lička 2019b, obr. 38*); 9 – Lochenice, okr. Hradec Králové, dům č. 5 (*Stolz 2021, obr. 3, upraveno*); 10 – Mšeno, okr. Mělník, dům č. V (*Lička 2019a, Fig. 4:4; Lička 2019b, obr. 35*); 11 – Příšovice, okr. Liberec, dům č. 13 (*Brestovanský 2009, 19; Brestovanský – Lička 2026 v přípravě*); 12 – Lochenice, okr. Hradec Králové, dům č. 1 (*Stolz 2021, obr. 3, upraveno*); 13 – Příšovice, okr. Liberec, dům č. 5 (*Brestovanský 2009, 20, Příloha 3b; Brestovanský – Lička 2026 v přípravě*); 14 – Mšeno, okr. Mělník, dům č. III (*Lička 2019a, Fig. 4:6; Lička 2019b, obr. 33*); 15 – Bylany, okr. Kutná Hora, dům č. 500 (*Soudský 1966, obr. 19; Pavlů – Zápotocká – Soudský 1987, 11; Lička 2019b, upraveno*); 16 – Mšeno, okr. Mělník, dům č. XIII, XV (*Lička 2019a, Fig. 4:7; Lička 2019b, obr. 45*); 17 – Mšeno, okr. Mělník, dům č. IV (*Lička 2019a, Fig. 4:8; Lička 2019b, obr. 34*); 18 – Dolní Beřkovice, okr. Mělník, dům č. 1 (*Dobeš 2016; podle Burgert 2019, obr. 161, upraveno*); 19 – Kolín, dům F (*Končelová – Květina 2015, Fig. 3; Burgert 2019, obr. 166, upraveno*); 20 – Hostivice-Palouky, okr. Praha-západ, dům označen jako objekt č. 708 (*Pleinerová 2009, obr. 2*).

Obr. 13. Půdorysy neobvyklých stavebních struktur. 1 – Jaroměř, okr. Náchod, ohradou spojené domy č. 2 a 3 (Burgert 2019, obr. 185, upraveno); 2 – Lochenice, okr. Hradec Králové, palisádové ohrazení nepravidelně obloukového až polygonálního půdorysu (Stolz 2021, 15, obr. 4, upraveno).

krývá s částí půdorysu tvořeného základovým žlabem (dům č. V, Mšeno, okr. Mělník; Lička 2019a, Fig. 4:4; Lička 2019b, obr. 35). S analogiemi pro oba exempláře in Lička 2019a, 277; Lička 2019b, 103–105).

V rámci skupiny výrazně trapézových půdorysů, vymezených na delších stranách jednoduchou řadou křivých jamek, se poněkud odlišují ty případy, které mají jednu stěnu konvexně prohnutou (Dolní Beřkovice, okr. Mělník; Dobeš 2016; Burgert 2019, obr. 161, obr. 12:18, upraveno). Analogicky dům č. 300, tentokrát s konvexním prohnutím východní stěny, pochází z Bylan, okr. Kutná Hora (Pavů – Zápotocká 1983, 228).

Celkovým tvarem a některými stavební prvky se odlišuje od ostatních půdorysů jak ze Mšena, tak z jiných českých lokalit půdorys domu ze sídliště Hostivice-Palouky (obr. 12:20; Pleinerová 2009, obr. 1–3; Lička 2019a, Fig. 5:d). Jeho původ je třeba hledat západně od Čech, v prostředí rössenské kultury (Burgert 2019, 133).

Z výše uvedených schémat půdorysů domů obdélných a z obdélníka vycházejících se zcela odlišují menší nebo větší kruhové struktury, které sestávají z jednoduché řady křivých jamek. Z našeho prostředí zatím nejlépe zachovaná nepravidelně oblouková struktura pochází z Lochenic, okr. Hradec Králové (obr. 13:2; Stolz 2021, 15, obr. 4, s odkazy na další případy, srovnej též in Lička 2016a, 238; Lička 2019b, 114, obr. 37; Link 2014, 183). Jejich funkce je nejasná.

A konečně, půdorys domu F z Kolína (obr. 12:19, upraveno; Končelová – Květina 2015, Fig. 3; Burgert 2019, obr. 166) podle celkového tvaru a základových žlabů na všech stranách a vnitřní žlabové příčky, signalizuje přítomnost následujícího období, charakterizovaného pozdně lengyelskou kulturou.⁸

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/17.1.c, 00023272).

⁸ Autor děkuje za zpřístupnění nálezů Radce Šumberové (Archeologický ústav AV ČR, Praha) a Jaroslavu Peškovi (Archeologické centrum Olomouc), za technickou pomoc Josefu Součkovi (Oddělení archeologie Národního muzea v Praze) a za vyhotovení kreseb Ireně Vajglové (Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Praha), pokud není uvedeno jinak.

Literatura

- Bátora, J. 1999:* Nález kostier v základovom žľabe domu železovskej skupiny v Jelšovciach. In: Kuzma, I. (ed.), *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 1998*. Nitra, 11–14.
- Beneš, J. – Vondrovský, V. – Ptáková, M. – Šída, P. 2019:* Longhouses. In: Beneš, J. – Vondrovský, V. – Ptáková, M. – Kovačiková, L. – Šída, P., *The Neolithic Site of Hrdlovka. České Budějovice – Most*, 125–137.
- Beneš, J. – Vondrovský, V. – Šída, P. – Divišová, M. – Kovačiková, L. – Kovárník, J. – Vavrečka, P. 2015:* The Rare Deposition of Neolithic (SBK) Grinding Tools and Longhouse 8 from Hrdlovka (Czech Republic): Analysis and 3D Virtual Reconstruction. *Interdisciplinaria Archaeologica: Natural Sciences in Archaeology* 6/2, 161–179.
- Bláhová-Sklenářová, Z. 2012:* Obytné stavby doby bronzové – otázky stavebního a konstrukčního vývoje. *Præhistorica* 30/2. Praha.
- Boelicke, U. – von Brandt, D. – Lüning, J. – Stehli, P. – Zimmermann, A. 1988:* Der bandkeramische Siedlungsplatz Langweiler 8, Gemeinde Aldenhoven, Kreis Düren. *Rheinische Ausgrabungen* 28. Köln.
- von Brandt, D. 1988:* Häuser. In: Boelicke, U. et al., 36–289.
- Brestovanský, P. 2009:* Sídliště kultury s vypíchanou keramikou v Příšovicích, se zvláštním zřetelům na broušenou industrii. Rkp. magisterské práce. FF UK Praha.
- Brestovanský, P. 2010:* Dlouhé domy, hliníky, dílenský a pracovní prostor ve vesnici z mladší doby kamenné v Příšovicích (Liberecký kraj). *Stavaři a archeologie z pohledu územního plánu*. Praha, 79–104.
- Brestovanský, P. – Lička, M. 2026:* Domy kultury s vypíchanou keramikou z Příšovic, okr. Liberec, v přípravě.
- Brink-Kloke, H. – Schneider, E. 2013:* Neue Forschungen zu Rössener Häusern am Hellweg – Die Grundrisse von Dortmund-Oespel/Marten. In: Melzer, W. (Hrsg.), *Neue Forschungen zum Neolithikum in Soest und am Hellweg*. *Soester Beiträge zur Archäologie* 13, 101–118.
- Burgert, P. 2015:* „Stabilitatis loci“ of inhabitants of the Stroked Pottery site in Jaroměř. *Anthropologie (Brno)* 53/3, 476–483.
- Burgert, P. 2019:* Neolit ve východních Čechách. Případová studie jeho nejmladšího vývoje. Praha.
- Bylany 1975:* Bylany, okr. Kutná Hora. Výzkum neolitického sídliště. Deník, zprávy o výzkumu a protokoly. Nálezová zpráva za rok 1957. Čj. 8050/75. Archeologický ústav AV ČR, Praha.
- Claßen, E. 2011:* Siedlungen der Bandkeramik bei Königshoven. *Rheinische Ausgrabungen* 64. Darmstadt.
- Claßen, E. – Schmid, F. 2016:* Kein Rauch ohne Feuer – Zur Deutung von Brandspuren in bandkeramischen Großbauten. In: Meurers-Balke, J. – Zerl, T. – Gerlach, R. (Hrsg.), *Auf dem Holzweg... Eine Würdigung für Ursula Tegtmeier*. *Archäologische Berichte* 30, 71–84.
- Coudart, A. 1998:* Architecture et société néolithique. L'unité et la variance de la maison danubienne. *Documents d'archéologie française* 67. Paris.
- Davidová, T. – Fleková, K. 2014:* Příspěvek k poznání neolitického osídlení. In: M. Popelka – R. Šmidtová (eds.), *Výsledky archeologického výzkumu polykulturní lokality Obříství*. *Præhistorica* 32, 17–67.
- Dobeš, M. 2016:* Dolní Beřkovice. Nálezová zpráva čj. TX-2016-4006. Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha.
- Ďuriš, J. 2015:* Architektúra domu mladšej a neskorej doby kamennej na juhozápadnom Slovensku na základe analýzy. *Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia* 23. Nitra.
- Ďuriš, J. 2023:* Pôdorysné dispozície stavieb mladšej a neskorej doby kamennej na Slovensku ako informačný prameň pre ich architektonickú rekonštrukciu. *Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia* 34. Nitra.
- Ganslmeier, R. 2009:* Lost villages: Wallerdorf – ein Weilerhof der Münchshöfener Kultur. Bemerkungen zu terrestrischen Siedlungen der frühen Kupferzeit. In: Husty, L. – Rind, M. M. – Schmotz, K., *Gedenkschrift für Karl Böhm*. *Internationale Archäologie – Studia Honoraria* 29. Rahden/Westf., 109–130.
- Günther, K. 1976:* Die jungsteinzeitliche Siedlung Deiringsen/Ruploh in der Soester Börde. Ergebnisse der Grabungen bis 1970. *Bodenaltertümer Westfalens*. Münster.
- Hahnel, H. 1993:* Frühneolithische Gräber in Österreich. *Fundberichte aus Österreich* 32, 107–128.
- Hampel, A. 1989:* Die Hausentwicklung im Mittelneolithikum Zentraleuropas. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*. Bonn.
- Horáková-Jansová, L. 1938:* Ke vzniku české vypíchané keramiky. *Obzor praehistorický* 11, 81–138.
- Jazdzewski, K. 1938:* Cmentarzyska kultury ceramiki wstęgowej i związane z nimi ślady osadnictwa w Brześciu Kujawskim. *Wiadomości archeologiczne* 15, 1–105.
- Kalábek, M. – Kalábková, P. 2020:* Domy jordanovské kultury z Olomouce-Slavonína. *Pravěk NR* 28, 103–118.

- Kazdová, E. – Peška, J. – Mateiciucová, I. 1999:* Olomouc-Slavonín (I). Sídliště kultury s vypíchanou keramikou. *Archaeologiae Regionalis Fontes* 2. Olomouc.
- Končelová, M. – Květina, P. 2015:* Neolithic longhouse seen as a witness of cultural change in the Post-LBK. *Anthropologie* 53/3 (Brno), 431–446.
- Kuhn, J. 2012:* Buchbrunn. Eine Siedlung der Linearbandkeramik in Nordbayern. Mit Beiträgen von Anne-Mette Christensen und Ulrich Schüssler sowie Karlheinz Steppen. Rahden/Westf.
- Kuna, M. 1991:* Archeologický výzkum neolitického sídliště v Roztokách 1980–1985. Historie výzkumu, popis lokality a sídlištních objektů. *Muzeum a současnost* 10/I, 23–57.
- Lefranc, P. – Denaire, A. 2018:* A New Model for the Internal Organization of LBK Settlements: The Site of Bischoffsheim (dép. Bas-Rhin/F) and the „Orthogonal Model“. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 48, 307–322.
- Lenneis, E. 1995:* Altneolithikum. In: Lenneis, E. – Neugebauer-Maresch, Ch. – Ruttkay, E. (eds.), *Jungsteinzeit im Osten Österreichs*. St. Pölten – Wien, 56.
- Lička, M. 1981:* Hromadný nález neolitické broušené industrie (č. 1) ze Mšena, o. Mělník. *Archeologické rozhledy* 33, 607–620.
- Lička, M. 2012:* K otázce interpretace zahloubených objektů uvnitř pozdnělengyelského domu z Postoloprty, okr. Louny. *Archeologie ve středních Čechách* 16, 623–648, fototab. 9–11.
- Lička, M. 2016:* Osídlení ze starší etapy vývoje kultury s vypíchanou keramikou ve Mšeně. *Fontes Archaeologici Pragenses* 43. Pragae.
- Lička, M. 2019a:* Houses from Mšeno (Central Bohemia) in the context of the development of the Stroked Pottery Culture. *Anthropologie (Brno)* 57/3, 271–286.
- Lička, M. 2019b:* Osídlení z mladší etapy vývoje kultury s vypíchanou keramikou ve Mšeně. *Fontes Archaeologici Pragenses* 46. Pragae.
- Lička, M. – Mach, Z. 2011:* Mazanice. In: Lička, M., *Osídlení kultury s lineární keramikou v Kosoří, okr. Praha-západ*. *Fontes Archaeologici Pragenses* 37. Pragae, 74–77.
- Lička, M. – Mach, Z. 2013:* Mazanicový sídlištní odpad jako zdroj informací o neolitických jednokomorových pecích. In: Cheben, I. – Soják, M. (eds.), *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2010*. Nitra, 153–172.
- Lička, M. – Šreinová, B. 2021:* Querns from the Stroked Pottery culture at the Mšeno site (Central Bohemia). *Anthropologie (Brno)* 59/3, 333–353.
- Lička, M. – Šreinová, B. 2022:* Makrolitická industrie kultury s vypíchanou keramikou ve Mšeně. *Fontes Archaeologici Pragenses* 49. Pragae.
- Link, T. 2014:* Die linien- und stichbandkeramische Siedlung von Dresden-Prohlis: eine Fallstudie zum Kulturwandel in der Region der oberen Elbe um 5000 v. Chr. Dresden.
- Lüning, J. 1981:* Eine Siedlung der mittloneolithischen Gruppe Bischheim in Schernau, Ldkr. Kitzingen. *Materialhefte zur Bayerischen Vorgeschichte, Reihe A, Band 44*.
- Lüning, J. 1988:* Außengräben als Traufabstützung bandkeramischer Häuser. In: Boelicke, U. et al., 290–295.
- Lüning, J. 1988:* Rotlehm. In: Boelicke, U. et al., 794–803.
- Lüning, J. 2011:* Gründergrab und Opfergrab: Zwei Bestattungen in der ältestbandkeramischen Siedlung Schwanfeld, LkKr. Schweinfurt, Unterfranken. In: Lüning, J. (Hrsg.), *Schwanfeldstudien zur Ältesten Bandkeramik*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 196. Bonn.
- Makkay, J. 1986:* Bauopfer in der Lengyel-Kultur und seine Beziehungen zu den Bauopferformen der Körös-Kultur und der Linienbandkeramik. *Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur*. Nové Vozokany 5.–9. November 1984. Nitra – Wien, 169–175.
- Meixner, G. 1998:* Paläoböden und Siedlungsbefunde der Linearbandkeramik von Altdorf, Ldkr. Landshut. *Vorträge des 16. Niederbayerischen Archäologentages*. Rahden/Westf., 13–40.
- Modderman, P. J. R. 1970:* Linearbandkeramik aus Elsloo und Stein. *Nederlandse Oudheden III. 's-Gravenhage*.
- Modderman, P. J. R. 1973:* Bespiegeling over de constructie van een bandceramisch huis. In: *Archeologie en Historie*. Feestbundel H. Brunsting. Bussum, 131–140.
- Modderman, P. J. R. 1986:* On the typology of house plans and their European setting. In: Pavlů, I. – Rulf, J. – Zápotocká, M. et al., *Theses on the Neolithic Site of Bylany*. *Památky archeologické* 77, 383–394.
- Neubeck, V. 2018/2019:* Ein linienbandkeramischer Siedlungsplatz südlich von Schmölln, Lkr. Altenburger Land. *Alt-Thüringen* 46, 5–43.

- Niklová, M. 2014:* Pohreby a pohrebné zvyky kultúry s lineárnou keramikou na území juhozápadného Slovenska. *Studia Historica Nitriensia* 18/2, 213–249.
- Pavlů, I. 1998:* Linear Pottery Settlement Area of the Miskovice 2 Site (Distr. Kutná Hora). In: Pavlů, I. (ed.), *Bylany – Varia* 1. Praha, 53–82.
- Pavlů I., 2000:* Life on a Neolithic Site. *Bylany – Situational Analysis of Artefacts*. Praha.
- Pavlů, I. 2011:* Společnost na neolitickém sídlišti Bylany. Status a role artefaktů. Praha.
- Pavlů, I. – Zápotocká, M. 1983:* Bylany. Katalog – sekce A, díl 1. Praha.
- Pavlů, I. ed. – Zápotocká, M. 2007:* Archeologie pravěkých Čech. 3. Neolit. Praha.
- Pavlů, I. – Zápotocká, M. – Soudský, O. 1985:* Bylany. Katalog – sekce A, díl 2. Obrazové přílohy. Výzkum 1953–1967. Praha.
- Pavlů, I. – Zápotocká, M. – Soudský, O. 1987:* Bylany. Katalog – sekce B, F. Výzkum 1953–1967. Praha.
- Pavúk, J. 2012:* Kolové stavby lengyelskej kultúry. Pôdorysy, interiér a ich funkcia. *Slovenská archeológia* 60, 251–284.
- Pavúk, J. 2023:* Svet prvých roľníkov a budovateľov rondelov. Štúdie o neolitických kultúrach na západnom Slovensku. *Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia T.* 35. Nitra – Bratislava.
- Peters, E. – Friederich, S. 2019:* Urgeschichtliche Pfostenbauten mit schiffsförmigem Grundriss aus Güsten. In: Meller, H. – Dresely, V. – Friederich, S. (Hrsg.), *Archäologie an der B 6n im Salzlandkreis – Vom Steinzeithaus zur Zuckerfabrik. Archäologie in Sachsen-Anhalt, Sonderband* 23, 76–81.
- Pleinerová, I. 1984:* Häuser des Spätlengyelhorizontes in Březno bei Louny. *Památky archeologické* 71, 4–49.
- Pleinerová, I. 2009:* Hostivice-Palouky (okr. Praha-západ). Lichoběžníkový dlouhý dům pozdní vypíchané kultury. *Archeologie ve středních Čechách* 13, 547–549.
- Podborský, V. 2011:* Fenomén neolitického domu. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada M, 17–45.
- Pyzel, J. 2019:* Cultures of remembrance, culture of forgetting. The past in the post-LBK societies in Rhineland and Kuyavia. *Germania* 97, 1–40.
- Quitta, H. 1958:* Die Ausgrabungen in der bandkeramischen Siedlung Zwenkau-Harth, Kr. Leipzig. *Neue Ausgrabungen in Deutschland*. Berlin, 68–74.
- Raczky, P. 1974:* Funde der spätesten Phase der Lengyel-Kultur in Westungarn. *Archaeologiai Értesítő* 101/2, 185–210.
- Raczky, P. 2006:* House Structures under Change on the Great Hungarian Plain in Earlier Phases of the Neolithic. In: Tasić, N. – Grozdanov, C. (eds.), *Homage to Milutin Garašanin*. Belgrade, 379–398.
- Rech, M. 1995:* Zu den ältesten Bauopfern in Mittel- und Nordeuropa. In: Jockenhövel, A. (Hrsg.), *Festschrift für Hermann Müller-Karpe zum 70. Geburtstag*. Bonn, 17–34.
- Riedhammer, K. 2003:* Ein neuer mittelnolithischer Hausgrundriß mit Zaun aus Niederbayern. In: Eckert, J. – Eisenhauer, U. – Zimmermann, A. (Hrsg.), *Archäologische Perspektiven. Analysen und Interpretationen im Wandel. Festschrift für Jens Lüning zum 65. Geburtstag*. Internat. Arch. Stud. Honoraria 20. Rahden/Westf., 471–488.
- Riedhammer, K. 2015:* 450 post LBK years in Southern Bavaria. *Anthropologie* 53/3 (Brno), 387–398.
- Riedhammer, K. 2017:* Typologie und Chronologie des Südostbayerischen Mittelnolithikums unter besonderer Berücksichtigung der Fundplätze Straubing-Lerchenhaid (Grabung 1980–82) und Geiselhöring-Süd, Lkr. Straubing-Bogen, Niederbayern. Dissertation, Band 1–3, Beilage 1–6. Bern.
- Richter, T. 2023:* Bei der Temperatur verschätzt – Ein verkohlter mittelnolithischer Getreidevorrat aus Spitzlberg. *Das archäologische Jahr in Bayern*. Regensburg, 15–17.
- Richter, T. 2025:* Siedlungen des Mittelnolithikums und der Latènezeit aus der Grabung Spitzlberg – Erweiterung. *Vorträge des 42. Niederbayerischen Archäologentages*, 33–64.
- Romanow, J. 1977:* Trapezowate budowle naziemne ludności kultury ceramiki wstęgowej kłutej na Dolnym Śląsku. *Silesia Antiqua* 19, 27–55.
- Rück, O. 2007:* Neue Aspekte und Modelle in der Siedlungsforschung zur Bandkeramik: die Siedlung Weisweiler 111 auf der Aldenhovener Platte, Kr. Düren. *Rahden/Westf.*
- Schindlerová, P. 2025:* Dynamika osídlení a chronologické modely raně neolitických komunit v povodí Sobínského potoka. *Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky* 2/2025. Praha.

- Schindlerová, P. – Klementová, J. – Popelka, M. – Šmolíková, M. 2024:* Interconnection between house and fenced area: A case study of an LBK settlement in Hostivice-Sadová, Central Bohemia. *Archeologické rozhledy* 76, 305–332.
- Soudský, B. 1955:* Výzkum neolitického sídliště v Postoloprtech v r. 1952. *Archeologické rozhledy* 7, 5–11.
- Soudský, B. 1960:* Station néolithique de Bylany. Résultats historiques préliminaires des six premières campagnes des fouilles. *Historica* 2, 5–36.
- Soudský, B. 1966:* Bylany. Osada nejstarších zemědělců z mladší doby kamenné. Praha.
- Soudský, B. 1969:* Étude de la maison néolithique. *Slovenská archeológia* 17, 5–96.
- Stäuble, H. 2005:* Häuser und absolute Datierung der ältesten Bandkeramik. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 117. Bonn.
- Stäuble, H. 2020:* IV.2. Domy. In: Stuchlík, S. – Tichý, R. et al., Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi. Brno, 69–103.
- Steklá, M. 1959:* Třídění vypíchané keramiky. *Archeologické rozhledy* 11, 211–260.
- Steklá, M. 1961:* Chata kultury s vypíchanou keramikou v Libenicích u Kolína. *Památky archeologické* 52, 85–93.
- Stolz, D. 2021:* Drobné mladoneolitické ohrazení u Lochenic. *Živá archeologie – REA* 23, 12–15.
- Stolz, D. 2023:* Sonda do archeologického srdce východních Čech. Praha.
- Šumberová, R. 1996:* Neolithic underground storage features. *Památky archeologické* 87, 61–103.
- Šumberová, R. 2000:* Osídlení nivy dolního toku Vrchlice v pravěku. *Archeologické rozhledy* 52, 261–302.
- Velde, P. van de 2007:* Excavations at Geleen-Janskamperveld 1990/1991. *Analecta Praehistorica Leidensia* 36.
- Vladár, J. – Lichardus, J. 1968:* Erforschung der frühäneolithischen Siedlung in Branč. *Slovenská archeológia* 16, 263–352.
- Vencl, S. 2001:* Souvislosti chápání pojmu „nálezový celek“ v české archeologii. *Archeologické rozhledy* 53, 592–614.
- Vondrovský, V. 2019:* Artefacts and ecofacts. In: Beneš, J. et al., 31–40.
- Zápotocká, M. 1970:* Die Stichbandkeramik in Böhmen und in Mitteleuropa. Sonderdruck. In: *Anfänge des Neolithikums vom Orient bis Nordeuropa II.* Köln – Wien, 1–66.
- Zápotocká, M. 1989:* Zur Funktion archäologischer Befunde aus der neolithischen Siedlung in Bylany. In: Rulf, J. (ed.), *Bylany Seminar 1987. Collected papers.* Praha, 187–195.
- Zápotocká, M. 1998:* Bestattungsritus des böhmischen Neolithikums. Gräber und Bestattungen der Kultur mit Linear-, Stichband- und Lengyel-Keramik. Praha.
- Zápotocká, M. – Muška, J. 2007:* Hrbovice, okres Ústí nad Labem. Výzkum 1978. Sídlní areál kultury s keramikou lineární a vypíchanou. Praha.

About Neolithic houses with higher added value from the territory of Bohemia and Moravia

1. Introduction

In this article, the main attention is focused on a part of the issues related to the houses of the Linear Pottery Culture (LPC) and Stroked Pottery Culture (SPC), i.e. cultural sphere of the so-called banded ware cultures (for our territory, e.g. in: *Soudský 1966; Soudský 1969; Pleinerová 1984; Modderman 1986; Kazdová et al. 1999; Pavlů 2000; Pavlů 2011; Brestovanský 2010; Podborský 2011; Burgert 2015; Burgert 2019; Končelová – Květina 2015; Lička 2019a; Lička 2019b; Beneš et al. 2019; Stäuble 2020; Stolz 2021; Schindlerová et al. 2024; Brestovanský – Lička 2026*, in preparation) Special attention is paid to house plans, which are associated with specific formal attributes and (or) artefacts and features that, according to certain criteria, give the houses a higher added value, as this state can be preliminarily termed (*Fig. 1*). If possible, the starting point for our considerations is the context of findings at the settlement of the Stroked Pottery Culture in Mšeno in the district of Mělník. We proceed from finds in postholes to settlement features and

more complex building structures. From the house plans, we use those that have been preserved to a sufficient extent, are usable for our declared intention and were found in the territory of Bohemia and Moravia.

2. Finds from postholes and foundation trenches of houses

Finds from postholes and foundation trenches of houses can be divided into three categories according to their type, size and number. From the materials we have studied, it can be estimated that isolated small artefacts, whether whole or fragmentary, have the lowest informative value (*category I*), in contrast to larger artefacts of the same character (*category II*), and two or more artefacts found in the same place (*category III*). Especially in the latter case, it is appropriate to consider their intentional deposition in the relevant feature, particularly when the circumstances of finding also testify to such a possibility (critically on this issue, e.g. in: *Vencl 2001*, 607–108).

Clay daub, if found in these features, is usually associated with the house and its interior (recently with examples, e.g. in: *Claßen – Schmid 2016*, 71 et seq.). In some cases it is even possible to estimate whether it comes from the house wall or from the oven floor (*Modderman 1970*, 110; *Lüning 1981*, 142; *Lüning 1988*, 796 et seq.; *von Brandt 1988*, 72 et seq.; *Lička – Mach 2011*, 74–77; *Lička – Mach 2013*). For example, the existence of three oven devices was inferred from the occurrence of clay daub in postholes of the foundation trench of house 1111 of the Linear Pottery Culture from Bylany near Kutná Hora (*Soudský 1966*, 34–37, obr. 8). Fragments of fired clay in the postholes of LPC houses have been interpreted in a similar way, for example, at the site of Schmölln, administrative district Altenburger Land, Germany (*Neubeck 2018/2019*, 17, 19, Abb. 15; here with other bibliographic references on the same topic) and in Königshoven 13, also in Germany (here specifically on the basis of more precisely defined fragments of fired clay without admixtures – *Claßen 2011*, 78, 79, Abb. 68).

Other finds include *macrolithic artefacts*. For example, the large lower stationary stone of a quern (if not a *polissoir* – large stone with grooves for polishing tools), which was found in the northern segment of the foundation trench of house No. VII of the Stroked Pottery Culture from Mšeno, Mělník District (*Fig. 2:1*), might have been buried in the ground intentionally, either as a so-called foundation sacrifice or as part of the support of the northern front of the original building (*Lička 2019b*, 132, obr. 51, 5; *Lička 2021*, 343). Another quern-stone, which was found in the central posthole of house No. 1 in the settlement at Güsten, Salzlandkreis, Germany, could either have been part of the grinding equipment of the house in question or served to fix the original wooden post (*Peters – Friederich 2019*, 79, Abb. 3). The deposit of quern-stones, which was found in a posthole of the foundation trench of house No. I in the settlement of the Rössen Culture in Deiringsen/Ruploh, Soest District, Germany, is also attributed the meaning of a building sacrifice (*Günther 1976*, 16–17, 60, 62, Abb. 9, Taf. 17, 18:5). And finally, it is the accumulation of 35 quern-stones and their fragments of SPC from Hrdlovka, district of Teplice, which overlaps with the wall of house No. 8; it may have had the function of a building sacrifice (*Beneš et al. 2015*, 174–175), or may have possibly served to fix one construction post (*Bláhová-Sklenářová 2012*, 23). Then there is the hoard of polished stone tools No. 1 of the Stroked Pottery Culture from Mšeno, Mělník District (*Fig. 3:2*), which was discovered in a double posthole of house No. I and may represent a foundation sacrifice (*Lička 1981*, 607 et seq.; *Lička 2019b*, obr. 5; *Lička – Šreinová 2021*, Fig. 4; *Lička – Šreinová 2022*, obr. 54, 55, tab. XV). A remarkable analogy to it (*Fig. 4:1*) is known from the posthole of an SPC house from the Stary Zamek site (Lower Silesia, *Romanow 1977*, 34–38, ryc. 9, *Lička 2019b*, 159–167, obr. 64, 65, 70).

Attributes of the so-called foundation sacrifice are also observed with *other assemblages of finds*, e.g. feature No. 20 (*Fig. 5:1*), situated in the foundation trench of the eastern wall of house No. 15 from the period of the Late Lengyel Culture at the settlement in Postoloprty, Louny District (*Soudský 1969*, Figs. 14; 19:1–3,6). The same meaning can probably be ascribed to the skeleton of a young deer, found in the foundation trench of a house of the Rössen Culture from Unterbubach, Bavaria, administrative district Dingolfing (*Rech 1995*, 20–22, Abb. 1), two female skeletons discovered in the foundation trench of a house of the Želiezovce Group in Jelšovce, Slovakia (*Bátora 1999*, 12, obr. 2), a children's skeleton (grave no. 2) from the infill of the foundation trench of a house of the Lengyel Culture from the settlement in Veszprém, Felszabadulás út, Hungary (*Raczky 1974*, 210, Figs. 3, 6) and parts of a human skeleton and a goat found in postholes of a presumptive house of the Želiezovce Group from the Káloz settlement, Fejér County, Hungary (*Makkay 1986*, 170–172, Abb. 2). Other finds, such as skeletons that were deposited in accompanying pits

(e.g. Brunn am Gebirge – *Niklová 2014*, 237, *Lenneis et al. 1995*, 21; Franzhausen – *Hahnel 1993*, 107–128) or above the foundation trench (Brześć Kujawski – *Jażdżewski 1938*, 16, Tab. II, XI:1–2), are not necessarily related to nearby buildings. On the other hand, a clay model of a house roof, which was found in the posthole of a house of the Brodzany–Nitra cultural group at the Branč site, district of Nitra, Slovakia, can be definitely considered a building sacrifice (*Vladár – Lichardus 1968*, 273–274, Abb. 74–75).

3. Potential equipment and other structures inside houses

3.1. Cellars and storage pits

Archaeologically, cellars appear to be small settlement pits of circular or other shapes in plan, which usually have a flat bottom, are mostly shallow, and are located inside houses. In lucky cases, they may contain original equipment that connects them to the house (e.g. whole vessels or large parts of them) and differs from ordinary settlement waste (e.g. *Pavlu 2000*, 219). In shape and function, they resemble storage pits, sometimes they are interchangeable, but they tend to be deeper and usually have a cylindrical to cauldron-like shape in cross-section (*Šumberová 1996*, 67 et seq.).

In Mšeno (Mělník District), the so-called cellars are represented by a pit with circular ground-plan and an almost flat bottom, which is located inside house No. I (*Fig. 3:1, Lička 2016*, 66, 68, 81, 82, obr. 42:9, tab. XIV, XV, XVI. XVII:1–5). It contained coarse pottery, represented by a fragmented complete large storage vessel and a part of a smaller storage jar, and fine pottery represented by several whole vessels or their parts. An analogous cellar was found in Olomouc-Slavonín. It is a pit of the same age, situated in the southern part of the house plan No. B/96, which contained a large part of a fragmented storage vessel (*Fig. 6:1, Kazdová et al. 1999*, 18, 33, 36, 74, obr. 5, 17, 21, 71:4). Pits with circular ground-plan Nos. 116, 117 and 470 (house No. 7), No. 882 (house No. 11) and No. 970 (house No. 14), discovered in the SPC settlement at Příšovice, Liberec District (*Brestovanský – Lička 2026*, in preparation), seem to belong to the same type of features inside the houses. Other “cellars” from our territory, in this case ones of an atypical shape, have been associated with the interior of LPC houses No. 96 (feature No. 143), No. 306 (feature No. 305) and No. 679 (features Nos. 783 and 825) from Bylany near Kutná Hora (*Zápotocká 1989*, 189; *Pavlu 2000*, 219). It cannot be ruled out that the same function can also be supposed, for example, for a pit from the inside of the house plan No. 2 of the Stroked Pottery Culture (SOB I to the beginning of SOB II) from the settlement near the municipality of Ergolding, site Spitzlberg, administrative district Landshut, Germany, although it is considered to be a pit oven (*Richter 2013*, 16–17; *Richter 2025*, 45–50), and four pits situated inside a house of the Alföld LPC from Polgár, Kengyel-köz, Hungary (*Raczky 2006*, 386, Fig. 6).

Storage pits in the usual sense of the word have been found only very rarely, e.g. in three houses of the Rössen Culture in Dortmund-Oespel/Marten, Germany (*Brink-Kloke – Schneider 2013*, 103, 105). Three small and relatively deep pits with circular ground-plan, which were discovered inside house No. 15 from the period of the Late Lengyel Culture in Postoloprty, Louny District, also may have been storage pits rather than sunken ovens (*Soudský 1955*, 35, obr. 14; *Soudský 1969*, 77).

3.2. Stationary storage vessels

At present, only one storage vessel is known from the environment of Linear and Stroked Pottery cultures. It was found under the floor of a house in the LPC settlement at Bylany near Kutná Hora (house No. 96, *Fig. 8:1, Soudský 1960*, 7, Pl. 11:2; *Soudský 1966*, tab. X; *Pavlu 2000*, Pl. 15:2; *Pavlu – Zápotocká 1983*, 32, 90, tab. 219, feature no. 125 with Inv. No. 2386). From the available information, we can infer the following: 1) the vessel was discovered completely by chance during cleaning and gradual lowering of the investigated area at the subsoil level, at a depth of about 5 cm from its surface (*Bylany 1975*, 162, 163); 2) the fill of the pit in which the vessel was placed could not be recognized because it did not differ from the surrounding intact subsoil; 3) the vessel was preserved in its entirety and unshattered, only with cracked walls, because it probably contained some solid or loose material. The pit in which the vessel was embedded was filled only with clay from the loess subsoil, either intentionally to hide and disguise it, or unintentionally, in which case it would be a coincidence. Since the first possibility seems more likely to us, we can only imagine, without having proof, that the vessel originally contained a supply of organic origin, for example,

grain for the next sowing or an emergency reserve intended for consumption at worse times. The possibility that the vessel could have served the inhabitants of the house as a handy storage jar with grain or water (*Pavlu 2000*, 218) seems little likely to us, because it was obviously placed deep under the floor and any repeated access to it, if possible at all, would be much more difficult. At the same time, we cannot completely rule out the non-utilitarian significance of this find and thus its function as a so-called foundation sacrifice. In this context, it is appropriate to point out that in the northern part of the above-mentioned house there is a cellar-type pit (feature No. 143) as a possible interior equipment (*Fig. 8; Pavlu – Zápotocká 1983*, 46, 57, in the pictorial part pp. 99–101, 219, 255; *Pavlu 2000*, 218) and thus the whole building undoubtedly gained even greater importance and a higher social status.

3.3. Ovens

At the SPC settlement in Mšeno, as well as at other Neolithic settlements in Central Europe, ovens inside houses have not yet been reliably proven, except perhaps in one case, although indications of them, especially on the basis of daub from the infill of postholes and possibly other features, are available (in addition to the text above, see e.g. *Velde 2007*, 32, with references to other literature). This, apparently still isolated, direct proof of an oven device, as evidenced by a foundation platform consisting of a layer of pebbles in a position *in situ* inside at least two houses from the LPC period, is mentioned from the Altdorf site (administrative district Landshut) in Bavaria (*Meixner 1998*, 24, 29, 32, Abb. 5, 11). Other uncertain indications of these devices occasionally appear in the professional literature. According to the current state of knowledge, the previously mentioned example from our environment, a battery of four ovens from a Late Lengyel house from Postoloprty, district of Louny (*Soudský 1955*, 8 et seq.), or at least stoking pits (*Pavlu ed. – Zápotocká 2007*, 59), is not related to an oven device (*Modderman 1973*, 131 et seq.; *Lüning 1981*, 148–149; *Lička 2012*, 623 et seq.).

3.4. House floors

The same as is true of the existence of ovens inside houses, or even more so, applies to the house floors. Thus, probably the only proof for the existence of a tamped and subsequently fired clay floor from the territory of Central Europe, not counting mere hints of it (e.g. the sites of Budmerice and Chynorany, in: *Pavúk 2012; Lička 2012*, 632; *Đuriš 2015*, or Tomice, in: *Romanow 1977*, 46, ryc. 14), is associated with the site of Stary Zamek, locus 2a (Lower Silesia). Specifically, it is considered to be a daubed area of about 2.5 m² (*Fig. 4:2*), found in a position *in situ* inside a house from the earliest stage of the Stroked Pottery Culture (*Romanow 1977*, 46, 47, ryc. 9; *Lička 2019b*, 164, 166, obr. 64).

3.5. Proper burials inside houses

In cases where proper burials were found inside Neolithic houses, we do not address the issue of their affiliation to these building structures in more detail, because their mutual relationship is particularly difficult to prove.

4. Relationships between houses and other building structures

The location of houses and other building structures within individual settlements sometimes reveals their mutual relationships. The simplest ones relate to the construction/structural issues, the most complex ones to the organization of society and its economy.

4.1. House with attached building structure

We consider such a structure to be primarily a ground-plan of a house with an attached secondary building structure of a different type and probably (sometimes) function (not counting the so-called annexes), interpreted e.g. as an enclosure (for livestock), or a palisade fence (demarcating a field/garden, a yard, a space for some other economic activity, or for social activities). In the LPC distribution area of interest, 14 such house plans are registered at a total of ten sites (*Schindlerová et al. 2024*, Tab. 1). More complex building structures of this kind are also known from the post-Linear period (*Schindlerová et al. 2024*, 307; *Riedhammer 2003*, Abb. 2; *Končelová – Květina 2015*, 440).

4.2. House as a respected space in the course of time

The built-up area of houses in individual Neolithic settlements has or has not been disturbed by other houses in the course of time. In some cases, the question arises whether the absence of disturbance of one house by another is a mere coincidence or whether it is a sign of respect for the place where an older building was once located.

For example, in Mšeno, Mělník District, the house plans do not overlap, except for a structure from which an arched row of small postholes has been preserved inside one house plan and the meaning and chronological position of which cannot be determined, and a house plan oriented E–W, obviously younger than the Neolithic houses. In other settlements of that time, mutual disturbance of Late Neolithic houses is evidenced, although it is relatively rare (e.g. Příkladovice, Liberec District, *Fig. 7 – Brestovanský 2010*, 83; *Brestovanský – Lička 2026*, in preparation; Kolín: *Končelová – Květina 2015*, Fig. 3: top right; Zwenkau-Harth: *Quitta 1958*, 74, Abb. 1; Plotiště nad Labem – *Burgert 2019*, obr. 265, 267). There is also an extreme example of mutual disturbance, where the ground-plan of the younger house No. II (allegedly from the SPC or Lengyel period) overlaps with a part of the area of a several hundred years older and larger house plan No. I from the LPC period in the settlement at Roztoky near Prague (*Kuna 1991*, 29–31, Plan 1, obr. 3). In the latter case, it is most likely a misunderstanding, because in our opinion it is only a single house plan from the LPC period. Similar is the case with the house plans 3 and 4 from the Dresden-Prohlis site in Germany, where the allegedly younger house plan No. 4 with its northern part overlaps with the southern part of the older house plan No. 3 (*Link 2014*, 247–249, Abb. 176, 177), in contrast to the two house plans from the Polish site of Bozejewice, administrative district Strzelno, where the younger house plan of the Brześć Kujawski Culture indeed overlaps with the area of the older house plan of the LPC and at the same time slightly exceeds it (*Pyzel 2019*, 13, Fig. 5). It is worth noting that the cited examples from the sites of Bozejewice and Roztoky helped the author J. Pyzel (2019, especially 24 et seq.) to formulate a partial theory, in our opinion unlikely, about an intentional, and therefore not accidental, use of the area of an older house for the construction of a chronologically much younger house.

4.3. Mutual relations of houses

The distance between houses and thus their density in SPC settlements tends to vary. They were found relatively far from each other, for example, in Mšeno, Mělník District (*Fig. 9, Lička 2019a*, 283; *Lička 2019b*, 169) or in Plotiště nad Labem, Hradec Králové District (*Fig. 10, Burgert 2019*, 223–225, obr. 79). Elsewhere, the opposite may be true. In some cases, some kind of internal relationship between two or more houses seems to be convincingly evidenced, which manifests itself in various ways, e.g. by the arrangement of the houses in pairs or lines. As for the arrangement in pairs, it is known from several variants. These are *a)* the so-called *loose pairs*, in which both house plans are identical in type and are more or less distant from each other (e.g. Postoloprty, Louny District, Late Lengyel Culture; *Pleinerová 1984*, obr. 2, 13), *b)* *tight pairs*, in which one house plan almost touches the other house plan in a very short segment (Mšeno, Mělník District, later phase of the early stage of SPC, *Fig. 9, Lička 2019b*, 100, obr. 32), *c)* *partially connected pairs*, in which the wall of one house plan in a short segment overlaps exactly with the wall of the adjacent house plan (Mšeno, Mělník District, late stage of SPC, *Fig. 9, Lička 2019b*, 102–109, obr. 36, 40; Patince, location Teplica, Komárno District, Slovakia, Late LPC/Želiezovce Group, *Đuriš 2023*, 120, 124, tab. 91:3,4 – in the latter case, it is not entirely clear whether it is an intention or a coincidence) or *d)* *pairs of separate and at the same time structurally interconnected houses*, where the connection is achieved by a row of posts or a foundation trench, i.e. on the interpretive level by a fence/enclosure (e.g. Jaroměř, late stage of SPC, *Fig. 13:1, Burgert 2015*, Fig. 2, 5; *Burgert 2019*, 141–142, obr. 48, 185; in an incomplete form probably also Kolín, *Končelová – Květina 2015*, Fig. 2:bottom), which actually created a single construction unit of a more complex structure resembling a manor in the narrow sense of the word.

The linear arrangement of houses can also have several variants, especially depending on the dating of individual houses or groups of houses (e.g. *Pavlu 1998*, 75–76; *Rück 2007*, 234–247; *Lüning 2011*, 11–13; *Burgert 2015*, 475; *Burgert 2019*, 214 et seq.; *Lefranc – Denaire 2018*; *Brestovanský – Lička 2026*, in preparation), as can also be seen in the following settlements: Příkladovice, Liberec District – *Fig. 7*, Mšeno, Mělník District – *Fig. 9*, Plotiště nad Labem, Hradec Králové District – *Fig. 10*, and Jaroměř, Náchod Dis-

trict – Fig. 11). In the arrangement of houses at the SPC settlement in Mšeno, district of Mělník, two different tendencies were observed. One is represented by contemporaneous houses located relatively far from each other, the other by houses grouped into non-contemporaneous pairs (and non-contemporaneous houses within pairs) arranged in one line (Fig. 9). It turns out that the pairs of houses were not contemporaneous and that the oldest of them is the pair with Nos. I and II, while the pairs of house plans with Nos. IV and V and Nos. VII and VIII are demonstrably younger. We have reason to assume that there was a time lag even within these pairs (possible time coincidences and differences are indicated by colours in the relevant picture – Fig. 9). However, we do not have credible evidence to determine its length, perhaps only an acceptable consideration that it could correspond to the lifespan of one generation of inhabitants of each of these houses. In that case, and here we already find ourselves in the realm of speculation, there could have been a time lag of at least about 150 years between the oldest and the youngest house within the linear arrangement, assuming that we count 25 years for one generation. The total duration of the settlement involving both the early and the late stage of SPC, i.e. including solitary houses, was naturally longer.

5. Conclusion

In this article, we deal with Neolithic house plans that bear specific attributes or are accompanied by finds and features that give them greater significance, in other words, they have a higher added value. We proceed from simple to complex, from finds in postholes to features and building structures. From the house plans, we use those that have been preserved to a sufficient extent, are usable for our declared intention and were discovered mainly in the territory of Bohemia and Moravia. The conclusions we draw seem to be more or less likely, or debatable. Some of them concern the possible existence of ovens inside houses (e.g. Bylany, house No. 1111), others the so-called foundation sacrifices (e.g. Mšeno, house No. VII – Fig. 2:1, house No. I – Fig. 3:2; Stary Zamek – Fig. 4:1; Postoloprty, house No. 15 – Fig. 5:1), cellars (e.g. Mšeno, house No. I – Fig. 3:1; Olomouc-Slavonín, house No. B/96 – Fig. 6:1), storage pits (e.g. Postoloprty, house No. 15 – Fig. 5), and house floors (Stary Zamek, house No. 1 – Fig. 4:2). An extraordinary find is a large ceramic storage jar hidden under the house floor (Bylany, house No. 96 – Fig. 8:1). As part of the treatise on houses, we touched on the issue of houses with an attached building structure, the mutual relationship between houses and the house as a respected space in the course of time. We mostly emphasized exceptional or rare archaeological facts, with a said or unsaid suspicion that their rarity was to a certain extent artificial, caused by the limited possibilities of discovering them in the field at all or by the state of their preservation, and that in real life at that time they may not have been as rare as they appear today.

Excursus. Remarks on the house plans of the Stroked Pottery Culture

The SPC house plans from the territory of Bohemia and Moravia, of which we mentioned only a small part in the previous part of the text, were published recently by P. Burgert (2019), and their number has increased somewhat since then. Their classification has been addressed by a number of authors, both within large territorial units (e.g. *Soudský 1969; Hampel 1989; Coudart 1998*), and within small units, including those limited to individual sites (from recent works, e.g. *Ganslmeier 2009; Riedhammer 2015; Riedhammer 2017, 140 et seq., Abb. 48, 50, 52, 54, 56; Kazdová – Peška – Mateiciucová 1999, 37–40; Link 2014; Končelová – Květina 2019; Beneš et al. 2019; Burgert 2019; Lička 2019a*). In this article, we focus on the specifics of selected house plans and on questions related to their interpretation.

Among the most discussed house plans are probably those related to the *beginning of the SPC*. In our country, for example, it is the largely preserved rectangular long house plan No. 3 from Hrdlovka (*Vondrovský 2019, 143, 183, Tab. 2.3.*), even though such a construction type occurs already in the late stage of LPC. This possible dual interpretation is allowed by pottery originating from features located in its vicinity, which either belongs only to the latest LPC, or the latter component appears together with the early SPC, i.e. it occurs in culturally inhomogeneous assemblages of finds, in the so-called find cocktails.

For the *earliest SPC* itself (the early phase of the early stage of SPC, as it is characterized by pottery from the burial ground in Prague-Bubeneč), in a somewhat broader concept the II stage of SPC (*Zápotocká 1970*), we do not yet know any reliably datable house plan. An incomplete house plan from Obříství,

Mělník District, is close to it (Fig. 12:2, Davidová – Fleková 2014, 19, 24, 25, tab. 15; Lička 2019b, 157–158, obr. 62).

Well-traceable house plans are known only from the *later phase of the early stage of SPC* (corresponding to part of the stage/phase 3) (Zápotocká 1970). Traditionally, a basically rectangular house plan discovered in Libenice, Kolín District is included here (Fig. 12:3, Steklá 1961, 85, 86, 89, obr. 2, 5). House plans accompanied by construction pits belong here with certainty. For example, the house plan No. I from Mšeno, Mělník District (Fig. 12:1, Lička 2019a, 274 et seq., Fig. 4:1) and the house plan No. II from the same site (Fig. 12:6, Lička 2019a, 275–276, Fig. 4:2), in both cases with an asymmetrical arrangement of posts in doubled longitudinal walls. The house plan No. II is supplemented at the southern end by two transverse rows of small postholes.

Houses of the *early and late stages of SPC* have some attributes in common, while others are more or less different. For example, six house plans in our overview resemble each other, among other things, in their overall trapezoidal shape and the foundation trench at the northern end (Fig. 12:2–7). In three of them, namely those from Mšeno, Mělník District (Fig. 12:6, Lička 2019b, obr. 31), from Lochenice, Hradec Králové District (Fig. 12:7, Stolz 2023, 111, picture on top) and probably from Jaroměř, Náchod District (Fig. 12:4, Burgert 2019, obr. 184), the longitudinal walls are formed by postholes which are tightly doubled, with an asymmetrical arrangement of posts. In the case of the house plans from Obrůství, Mělník District (Fig. 12:2, Davidová – Fleková 2014, tab. 15), Libenice, Kolín District (Fig. 12:3, Steklá 1961, obr. 2) and Lochenice, Hradec Králové District (Fig. 12:5, edited, Stolz 2021, obr. 3, house 1), the doubling of the longitudinal walls is missing, however, we have a reasonable suspicion that this was not the case originally. The house plan No. II from Mšeno, Mělník District (Fig. 12:6, Lička 2019b, obr. 31), is supplemented at the southern end by two parallel transverse rows of postholes, and the house plan from Lochenice, Hradec Králové District, has a part of the eastern longitudinal double wall from postholes replaced by a bent trench-like projection (Fig. 12:7, Stolz 2023, 111, picture on top), where the purpose of this structural element is not clear.

The following three house plans have all sides except the southern one represented either by a continuous (Fig. 12:8, Mšeno, Mělník District, Lička 2019b, obr. 38; Lochenice, Hradec Králové District, Fig. 12:9, Stolz 2021, obr. 3, edited), or an almost continuous foundation trench (Fig. 12:10, Mšeno, Mělník District, Lička 2019b, obr. 35), the longitudinal walls are slightly convex and curved inwards at the northern end, either weakly (Fig. 12:10, Mšeno, Mělník District, Lička 2019b, obr. 35) or strongly (Fig. 12:8, Mšeno, Mělník District, Lička 2019b, obr. 38; Fig. 12:9, Lochenice, Hradec Králové District, Stolz 2021, obr. 3, edited), and in the last two cases at the same time slightly offset on one or both sides. It is possible that the offset marks the boundary between two construction phases of one building, without any specific function.

The house plan No. 13 from Příšovice, Liberec District (Fig. 12:11, Brestovanský – Lička 2026, in preparation), in addition to the partly straight and partly slightly convex longitudinal walls, has the peculiarity that the walls are doubled in a somewhat unusual way – one part of the wall is 0.75 to 1 m away from the other (measured from their centres) and yet both appear to be equally full-fledged in terms of construction, i.e. in reality, according to the trenched structure, they should represent two full vertical walls. What such a construction modification should mean is not entirely clear. For example, the space between the two walls could have been used to store some goods, or rather it was created so that the building would gain greater insulation properties and better withstand harsher (local, winter?) climatic conditions. From a structural point of view, it is a peculiarity within the Stroked Pottery Culture which is known only from Příšovice, moreover, even in three cases (Brestovanský – Lička 2026, in preparation). However, a certain similarity, rather only an ideological one, can be found in SPC buildings, which have longitudinal walls doubled in a so-called tight way (cf. e.g. Fig. 12:1,6–7). More pronounced similarity is apparently observed with some much older buildings, where both longitudinal walls are paralleled by the foundation trench and the distance of this trench from the outer wall is relatively large. Specifically, we are referring to the lateral trenches which line the walls of standard four-aisled Neolithic house plans from the earliest LPC (and from a slightly later period), and which de facto indicate the extension of these buildings on each side by up to about one metre, i.e. by additional space (e.g. Lüning 1988, 290, Abb. 290, 291; Lüning 2011, 26 et seq.; Pavlů 2000, 193, Fig. 6.2.1.a., 6.4.1.b; Stäuble 2005, 174 et seq., Abb. 132, 133; Stäuble 2020, 79 et seq., Abb. 61).

Another house plan No. 5 from Příšovice, Liberec District, is probably a unique evidence of a brutal reconstruction of a house (*Fig. 12:13, Brestovanský – Lička 2026*, in preparation). Its longitudinal walls are formed by foundation trenches, of which the western one formally consists of two parts, one straight and the other arched. Their position allows to assume that for some time only one of these trenches could have existed within the building.

The following house plan No. III from Mšeno, Mělník District, formally splits into two parts. The southern third to half consists of almost parallel straight longitudinal walls, while the remaining part is formed by slightly arched walls, which at the northern end conspicuously curve inwards and thus create the effect of a trapezoidal shape (*Fig. 12:14, Lička 2019b*, obr. 33). The western longitudinal wall is doubled for the most part, and the question is whether this is an anomaly or whether a similar doubling originally also existed on the opposite side, but has not been preserved.

Another rare type of house plan in our territory is a large building structure with slightly convex longitudinal walls, which consist of a simple row of relatively small postholes (*Fig. 12:16*, house No. XIII, Mšeno, Mělník District, *Lička 2019b*, obr. 45). If the house plan No. XV is related to it, as if additionally added to house No. XIII (see above), which is quite possible, it would reach a total length of 27 m.

Within the group of distinctly trapezoidal ground-plans, delimited on the long sides by a simple row of postholes, the houses that have one wall convexly curved are somewhat different (Dolní Beřkovice, Mělník District, *Dobeš 2016; Burgert 2019*, obr. 161, *Fig. 12:18*, edited).

The house plan from the Hostivice-Palouky settlement (*Fig. 12:20, Pleinerová 2009*, obr. 1–3; *Lička 2019a*, *Fig. 5:d*) differs from the other house plans, both from Mšeno and from other Bohemian sites, in the overall shape and some building elements. Its origin must be sought in the territory west of Bohemia, in the environment of the Rössen Culture (*Burgert 2019*, 133)

Completely different from the above schemes of rectangular and rectangle-based house plans are smaller or larger circular structures, which consist of a simple row of postholes. The best-preserved irregularly arched structure from our environment is known so far from Lochenice, Hradec Králové District (*Fig. 13:2, Stolz 2021*, 15, obr. 4, with references to other examples, cf. also in: *Lička 2016a*, 238; *Lička 2019b*, 114, obr. 37; *Link 2014*, 183). Their function is unclear.

And finally, the house plan F from Kolín (*Fig. 12:19*, edited; *Končelová – Květina 2015*, *Fig. 3; Burgert 2019*, obr. 166), according to the overall shape, the foundation trenches on all sides and the internal trench-based partition, heralds the onset of the following period, characterized by the Late Lengyel Culture.

English by *Jana Kličová*

Fig. 1. Location of the Neolithic sites cited in more detail in the text on the map of the Czech Republic.

1 – Hostivice-Palouky, Prague-West District. 2 – Roztoky, Prague-West District. 3 – Dolní Beřkovice, Mělník District. 4 – Mšeno, Mělník District. 5 – Obříství, Mělník District. 6 – Kolín. 7 – Libenice, Kolín District. 8 – Bylany, Kutná Hora District. 9 – Hrdlovka, Teplice District. 10 – Postoloprty, Louny District. 11 – Příšovice, Liberec District. 12 – Lochenice, Hradec Králové District. 13 – Plotiště nad Labem, Hradec Králové District. 14 – Jaroměř, Náchod District. 15 – Olomouc-Slavonín.

Fig. 2. Mšeno, Mělník District. House No. VII. 1 – lower part of a quern/stationary polishing stone-polissoir (*Lička 2022*, obr. 16, edited).

Fig. 3. Mšeno, Mělník District. House No. I. 1 – pottery from feature No. 9/cellar (*Lička 2016*, tab. XIII: 6:6–13, XIV–XVIII:1–5, edited). 2 – hoard of polished stone tools No. 1 (*Lička 2022*, obr. 54, 55, tab. XV, edited)

Fig. 4. Stary Zamek (Lower Silesia). House No. 1. 1 – hoard of polished stone tools. 2 – daub platform (*Romanow 2019*, ryc. 9, 21; *Lička 2019b*, Obr. 64, 70, edited).

Fig. 5. Postoloprty, Louny District. House No. 15. 1 – assemblage of finds (foundation sacrifice) (*Soudský 1969*, *Fig. 15, 19*, edited).

Fig. 6. Olomouc-Slavonín. House No. B/96. 1 – ceramic storage vessel (*Kazdová et al. 1999*, obr. 71:4, edited).

Fig. 7. Příšovice, Liberec District. Distribution of houses (brown coloured) and large features (yellow coloured) in the settlement of the Stroked Pottery Culture (*Brestovanský – Lička 2026*, in preparation, strongly simplified). On the exposed area, two parallel rows of houses are clearly outlined. According to the presence of large settlement features at the southern edge of the investigated area and their ar-

rangement, it can be assumed, based on the context of findings in the central and northern parts of the area, that there was another row of houses on the southern side, outside the exposed area.

- Fig. 8.** Bylany, Kutná Hora District. House No. 96. 1 – ceramic storage jar (*Pavlu – Zápotocká 1983*, tab. 219, edited).
- Fig. 9.** Mšeno, Mělník District. Distribution of houses in the settlement of the Stroked Pottery Culture (*Lička 2019b*, obr. 30–47, strongly simplified).
- Fig. 10.** Plotičtšě na Labem, Hradec Králové District. Distribution of houses in the settlement of the Stroked Pottery Culture (borrowed from *Burgert 2019*, obr. 79). According to the same author (*Burgert 2019*, 225), the character of house No. 1 still corresponds to the tradition of the Linear Pottery Culture. Houses Nos. 2, 3 and 4 appear to be contemporaneous or close in time, and in the latter concept they could indicate the succession of one blood-related entity. Houses Nos. 5 and 7 already belong to the Lengyel cultural sphere (*Pavúk 2023*, 150 et seq.).
- Fig. 11.** Jaroměř, Náchod District. Distribution of houses in the settlement of the Stroked Pottery Culture (borrowed from *Burgert 2019*, obr. 46, 185, edited). Most houses are arranged in several rows (*Burgert 2019*, 149, obr. 52).
- Fig. 12.** House plans – selection. 1 – Mšeno, Mělník District. House No. I (*Lička 2019a*: Fig. 4:1; *Lička 2019b*, obr. 30). 2 – Obrřiství, Mělník District (*Davidová – Fleková 2014*, tab. 15; *Lička 2019a*, Fig. 5:b, edited; *Burgert 2019*, obr. 173). 3 – Libenice, Kolín District (*Steklá 1961*, obr. 2; *Lička 2019a*, Fig. 5:a, edited; *Lička 2019b*, obr. 63; *Burgert 2019*, obr. 168). 4 – Jaroměř, Náchod District. House No. 1 (*Burgert 2015*, Fig. 3; *Burgert 2019*, obr. 184). 5 – Lochenice, Hradec Králové District (*Stolz 2021*, obr. 3, House No. 6, edited). 6 – Mšeno, Mělník District. House No. II (*Lička 2019a*, Fig. 4:2; *Lička 2019b*, obr. 31). 7 – Lochenice, Hradec Králové District. House No. 6 (*Stolz 2023*, 111, picture on top). 8 – Mšeno, Mělník District. House No. VII (*Lička 2019a*, Fig. 4:3; *Lička 2019b*, obr. 38). 9 – Lochenice, Hradec Králové District. House No. 5 (*Stolz 2021*, obr. 3, edited). 10 – Mšeno, Mělník District. House No. V (*Lička 2019a*, Fig. 4:4; *Lička 2019b*, obr. 35). 11 – Příšovice, Liberec District. House No. 13 (*Brestovanský 2009*, 19; *Brestovanský – Lička 2026*, in preparation). 12 – Lochenice, Hradec Králové District. House No. 1 (*Stolz 2021*, obr. 3, edited). 13 – Příšovice, Liberec District. House No. 5 (*Brestovanský 2009*, 20, Appendix 3b; *Brestovanský – Lička 2026*, in preparation). 14 – Mšeno, Mělník District. House No. III (*Lička 2019a*, Fig. 4:6; *Lička 2019b*, obr. 33). 15 – Bylany, Kutná Hora District. House No. 500 (*Soudský 1966*, obr. 19; *Pavlu – Zápotocká – Soudský 1987*, 11; *Lička 2019b*, obr. 19, edited). 16 – Mšeno, Mělník District. House No. XIII, XV (*Lička 2019a*, Fig. 4:7; *Lička 2019b*, obr. 45). 17 – Mšeno, Mělník District. House No. IV (*Lička 2019a*, Fig. 4:8; *Lička 2019b*, obr. 34). 18 – Dolní Beřkovice, Mělník District. House No. 1 (*Dobeš 2016*; after *Burgert 2019*, obr. 161, edited). 19 – Kolín. House F (*Končelová – Květina 2015*, Fig. 3; *Burgert 2019*, obr. 166, edited). 20 – Hostivice-Palouky, Prague-West District. The house is marked as feature 708 (*Pleinerová 2009*, obr. 2).
- Fig. 13.** Ground-plans of unusual building structures. 1 – Jaroměř, Náchod District. Houses Nos. 2 and 3 connected by a fence (*Burgert 2019*, obr. 185, edited). 2 – Lochenice, Hradec Králové District. Palisade enclosure of an irregularly arched to polygonal ground-plan (*Stolz 2021*, 15, obr. 4, edited).